

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Význam včelařského kroužku z hlediska posilování vztahu k přírodě u dětí.

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství
Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času
Autor práce: **Jiří Košek**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jiří Košek**
Osobní číslo: **P13000365**
Studijní program: **B7505 Vychovatelství**
Studijní obor: **Pedagogika volného času**
Název tématu: **Význam včelařského kroužku z hlediska posilování vztahu k přírodě u dětí.**
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Analyzovat, jakým způsobem se mění vztah členů včelařského kroužku ke včelám a jak se rozvíjí jejich včelařské schopnosti a dovednosti.

Požadavky:

Dvě hodiny týdně během tří měsíců pozorovat skupinu nejméně pěti dětí, které přišly poprvé do kontaktu se včelařským kroužkem. Průběžně analyzovat získaná data pomocí kvalitativního výzkumu.

Metody:

Pozorování, rozhovory.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

WINTER, Deborah Du Nann a Susan M KOGER. Psychologie environmentálních problémů. Vyd. 1. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2009, 295 s. ISBN 9788073675936.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 9788073673130.

Člověk + příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha: Zelený kruh, 2009, 100 s. APEL. ISBN 978-80-903968-5-2.

WITT, Reinhard. Vnímejme přírodu všemi smysly: metodická pomůcka pro smyslové vnímání přírody. 2. vyd. Překlad Hana Kulichová. Horní Maršov: SEVER, c2008, 37 s. ISBN 978-80-86838-25-0.

Environmentální výchova pro ZŠ a SŠ: tři kroky k aktivnímu vyučování. Vyd. 1. Editor Petra Šebešová, Petra Šimonová. Praha: Portál, 2013, 222 s. ISBN 978-80-262-0503-6.

CORNELL, Joseph Bharat. Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 141 s. ISBN 978-80-262-0145-8.

KRAJHANZL, Jan. Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší. 1. vyd. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2014, 198 s. ISBN 978-80-87604-67-0

FALK, John H, Joe E HEIMLICH a Susan FOUTZ. Free-choice learning and the environment. Lanham: AltaMira Press, c2009, vii, 215 p. Learning innovations series. ISBN 9780759113336

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

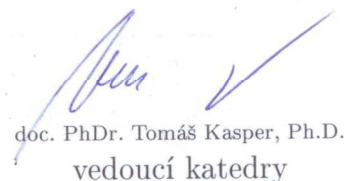
Datum zadání bakalářské práce: **4. května 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 22. června 2015

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat doc. PhDr. Janu Činčerovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při vedení mé bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval mé rodině za podporu a vedoucímu včelařského kroužku při Středisku volného času Mozaika Železný Brod za spolupráci a ochotu při výzkumu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vztahem k přírodě u dětí navštěvující včelařský kroužek. V teoretické části práce je popsána charakteristika vztahu dětí k přírodě a životnímu prostředí a jsou vysvětleny základní pojmy problematiky. Cílem praktické části práce bylo zanalyzovat, jakým způsobem se u dětí navštěvující včelařský kroužek mění vztah ke včelám, jak se rozvíjí jejich včelařské schopnosti a dovednosti. Výzkum byl proveden kvalitativní metodou. V závěru práce je shrnutí získaných poznatků.

Klíčová slova

Environmentální výchova, vztah k přírodě, děti, včelařství.

Annotation

The bachelor thesis deals with the relationship with nature and children attending beekeeping club. The theoretical part describes the characteristics of the relationship between children and nature and environment and introduces the basic concepts of the problem. The aim of the practical part of the thesis was to analyze how the children from the beekeeping club change their attitude towards bees and also how their beeking abilities and skills are developed. The research was carried by the qualitative method. The conclusion of the thesis is the summary of the findings knowledge.

Key words

Environmental education, relationship with nature, children, beekeeping.

Obsah

Úvod	10
1. Vztah k přírodě.....	11
1.1. Definice vztahu k přírodě pomocí pěti charakteristik	12
1.1.1. Potřeba kontaktu s přírodou.....	12
1.1.2. Adaptace na přírodní podmínky	13
1.1.3. Postoj k přírodě z estetického hlediska.....	14
1.1.4. Postoj k přírodě z pohledu etiky	14
1.1.5. Environmentální vědomí.....	15
1.2. Vztah k přírodě u dětí	15
2. Vztah k přírodě z hlediska environmentální výchovy.....	17
2.1. Definice a cíle environmentální výchovy.....	17
2.2. Environmentální výchova a školní vzdělávání.....	18
2.3. Kompetence rozvíjející vztah k přírodě.....	19
2.3.1. Vztah k přírodě	19
2.3.2. Vztah k místu	20
2.3.3. Zkoumání ekologických dějů a zákonitostí	21
2.3.4. Jednání ve prospěch životního prostředí.....	21
3. Rozvíjení vztahu k přírodě z pohledu volnočasových aktivit	23
4. Charakteristika včelařského kroužku	25
4.1. Vedení včelařského kroužku	26
4.2. Časový harmonogram včelařského kroužku.....	26
4.3. Bezpečnost práce a základní hygienická pravidla při práci se včelami.....	26
4.4. Rozdělení činnosti včelařského kroužku podle období	27
4.5. Detailní rozpis podzimních schůzek včelařského kroužku.....	28
5. Metodika výzkumu.....	34

5.1.	Cíl a výzkumné otázky	34
5.2.	Metoda a technika sběru dat	34
5.3.	Tvorba otázek výzkumu	35
5.4.	Cílová skupina a charakteristika dotazovaných dětí.....	36
5.5.	Sběr dat	37
5.6.	Zpracování dat	37
6.	Prezentace výsledků	39
6.1.	Popis a výpovědi dětí.....	39
7.	Analýza výsledků	46
8.	Diskuze.....	52
9.	Závěr.....	54
10.	Seznam použité literatury	56
	Seznam příloh.....	60
	Přílohy	61
	Příloha 1: Medonosné byliny a dřeviny.....	61
	Příloha 2: Barvy květů během jednotlivých ročních období.....	62
	Příloha 3: Základní hygienická pravidla.....	64
	Příloha 4: Tabulka č. 1: Práce s dýmákem a rámky	65
	Příloha 5: Tabulka č. 2: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem.....	66
	Příloha 6: Tabulka č. 3: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem.....	67
	Příloha 7: Tabulka č. 4: Práce s dýmákem a manipulace s nástavky	68
	Příloha 8: Tabulka č. 5: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem.....	69
	Příloha 9: Tabulka č. 6: Práce s dýmákem, manipulace s podložkou	70
	Příloha 10: Scénář rozhovoru zkoumaných dětí.....	71
	Příloha 11: Soustava kódů	72
	Příloha 12: Tabulka odpovědí z vedených rozhovorů.....	73

Příloha 13: Ukázka z vedených rozhovorů.....	74
--	----

Seznam použitých symbolů a zkratk

ČRDM	Česká rada dětí a mládeže
EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
LMŠ	Lesní mateřské školy
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MŠ	Mateřské školy
OSN	Organizace spojených národů
RVP	Rámcový vzdělávací program
SEV	Středisko ekologické výchovy
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
apod.	a podobně
cm	centimetr
č.	číslo
m	metr
s.	strana
Sb.	sbírka
tzv.	tak zvaný

Úvod

Každý z nás se rád prochází v přírodě, odpočine si a prozkoumá nové prostředí. Motivace každého z nás je jiná. Jak to, ale mají děti? Jsou jejich motivace stejné nebo jdou tam, kam jejich rodiče?

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak se mění vztah dětí k přírodě při jejich přímém kontaktu. K rozvíjení takového kontaktu dochází prostřednictvím environmentálních programů, mimoškolních zájmových kroužků, sdružení nebo akcí.

Celá práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části práce je definován vztah k přírodě z pohledu různých oborů a výzkumů. Velká část první kapitoly je věnována charakteristice vztahu k přírodě podle Jana Krajhanzla a vztahu k přírodě u dětí. Druhá kapitola se zaměřuje na environmentální výchovu, její definici, cíle a kompetence, které u dětí rozvíjíme pro environmentálně odpovědné jednání. Třetí kapitola teoretické části se zabývá organizacemi, které rozvíjejí vztah k přírodě u dětí. Druhá část práce v úvodu charakterizuje včelařský kroužek, jeho historii, náplň a fungování s ukázkou pracovního deníku. Cílem praktické části je zhodnocení vývoje dlouhodobé účasti dětí ve včelařském kroužku. Zaměřuje se na vztah dětí ke včelám, rozvoj jejich včelařských dovedností a znalostí. Kapitola o metodice výzkumu vysvětluje zvolený postup výzkumu a tvorbu výzkumných otázek. Nedílnou součástí je prezentace výsledků s jejich analýzou. Závěr práce zodpovídá výzkumné otázky a hodnotí realizovaný výzkum.

1. Vztah k přírodě

Při definici vztahu k přírodě musíme hledat informace v různých oborech: psychologii, ekologii, sociologii, filosofii. To proto, že nelze jednoduše popsat vztah k přírodě jen jedním z těchto oborů. Jde o komplexní vztah složený z několika částí. Připodobňuji to k tomu, jak bychom mohli popsat náš vztah k někomu jinému. Ovlivňuje nás spousta okolností – naše zkušenosti s jinými lidmi, zážitky s onou osobou, osobní sympatie či antipatie, nebo načasování setkání v souvislosti s naším vnitřním rozpoložením. Důležité jsou také otázky, které si klademe při zjišťování vztahu k přírodě. Čím se projevuje náš kladný vztah k přírodě? Proč (ne)chráníme přírodu? Projevuje se na nás absence pobytu v přírodě? Je nějaká spojitost mezi naším vztahem k přírodě a vztahem k ostatním žijícím tvorům? Spousta otázek, spousta odpovědí pro ty, kteří je hledají.

Dle autorky Van den Born (2006), která přináší filosofický pohled na vztah člověka k přírodě, ho lze rozdělit na 4 typy: panský přístup, strážce, partner a participant. Při panském přístupu stojí člověk nad přírodou, nemá žádná morální omezení, ani znalosti o křehkosti přírody. Jednoduše, člověk je pokořitelem přírody. Strážce také stojí nad přírodou, ale není jejím vlastníkem. Má ji v opatrovnictví pro další generace. Partner je na stejné úrovni jako příroda. Oba mají stejnou hodnotu a snaží se spolupracovat s přírodou tak, aby tato interakce byla oběma ku prospěchu. Participant je součástí přírody na úrovni biologické a také duchovní. I když je člověk malou součástí přírody je jejím aktivním účastníkem. Je pro něj velmi důležitá vazba mezi ním a přírodou.

Odkaz na toto členění nalézáme v práci M. Fraňka (2006), který zkoumá postoje k přírodě v české populaci. Pro přesnější klasifikaci se autor odkazuje na podrobnější rozdělení podle sociálního ekologa De Groota (in Franěk, 2006), který jej dělí do následujících šesti kategorií: technokrat, manažer-inženýr, správce, strážce-opatrovník, partnerství s přírodou, participace. *Technokrat* podporuje ekonomický růst a věří, že technologické inovace jsou klíčem k řešení environmentálních problémů. *Manažer-inženýr* věří v technologie jako technokrat, ale zohledňuje odpovědnost v řízení složitého systému společenských, ekonomických a přírodních vztahů. *Správce* vidí přírodu jako složitý systém, se kterým by mělo být zacházeno s opatrností. Člověk je vlídným a chápajícím majitelem přírody, který se o přírodu stará. Vidí přírodu jako ne příliš užitečnou, ale krásnou. *Strážce-opatrovník* chápe přírodu jako celek. Má svoji vlastní hodnotu, která má být chráněna a udržována. Není v rovném vztahu s přírodou, je moudřejší a dospělejší. *Partnerský vztah* s přírodou je

charakterizován rovností, spoluprací, blízkostí a láskou. *Participace* znamená spojení s přírodou na biologické i duchovní úrovni. Ve výzkumu postojů k přírodě v české populaci převažuje vztah *strážce přírody* (Franěk, 2006).

1.1. Definice vztahu k přírodě pomocí pěti charakteristik

Velmi podrobně charakterizuje vztah k přírodě a životnímu prostředí Jan Krajhanzl (2014). Podle autora má každý člověk vztah k přírodě, ale liší se v tom, jaký je ten vztah. Pro popis vztahu k přírodě a životnímu prostředí autor definoval základní charakteristiky, které dále podrobněji popsal pomocí dílčích charakteristik. Těmi lze podrobněji vystihnout jedinečnost jednotlivých osobních vztahů. Mezi základní charakteristiky patří: potřeba kontaktu s přírodou, adaptace na přírodní podmínky, estetický postoj k přírodě, etický postoj k přírodě a environmentální vědomí. Pro bližší pochopení tématu tyto charakteristiky rozvádím v následujícím textu.

1.1.1. Potřeba kontaktu s přírodou

V minulosti se významně formoval osobní vztah k přírodě v období romantismu. V turistice se jeho vliv projevuje dodnes. Velkou roli měla průmyslová revoluce, která změnila životní podmínky společnosti. Příroda se pro obyvatele měst stala něčím, co postrádali, a tak se více vydávali na výlety do přírody. V definici potřeby kontaktu s přírodou autor píše o sklonu k vyhledávání kontaktu s přírodou v určité kvalitě a kvantitě, když člověk pocítuje jeho nedostatek. Motivy potřeby kontaktu mohou být různé. Můžeme je spatřit v aktivitách jako je turistika, cykloturistika, adrenalinové sporty, poutnictví, chovatelství nebo zahrádkaření. Co se týká kvantity kontaktu s přírodou, obecně ho ubývá. Jako příklad uvádí Krajhanzl (2014) zahraniční americké studie, které sledují návštěvnost v národních parcích. Díky dobré dostupnosti moderních technologií se krátký čas strávený venku i dětem. V našich českých podmínkách zpracovala Nadace Proměny Karla Komárka (2016) výzkum o trávení času venku u dětí ve věku 7-15 let. Výsledky výzkumu ukazují, že české děti tráví venku přibližně dvě hodiny denně. Pro srovnání, u různých typů médií děti tráví denně tři a půl hodiny.

Když se podíváme na kvalitu kontaktu s přírodou, znamená to, že má člověk potřebu být přírodou pohlcen, něco v ní zažít, nechat se strhnout přítomností v přírodě. Krajhanzl (2014) odkazuje na stav plynutí – flow, který mohou lidé v přírodě zažít. V tomto stavu prožívání se člověk zcela ponořuje do vlastní aktivity a je při tom ovlivněno jeho vnímání času.

Fyziologicky je stav plynutí – flow podobný relaxaci či meditaci (Kirchner, 2009). Pro člověka má obecně kontakt s přírodou příznivý vliv. Různé výzkumy ukazují, že pobyt v přírodě snižuje úroveň stresu a celkově zlepšuje zdravotní stav lidí pobývajících v přírodě. Může to být prostor pro sebereflexi, na chvíli se věnovat sám sobě. Nutno podotknout, že tyto účinky nejsou u všech lidí stejné, záleží na typu aktivity, kterou v přírodě provozují. Meditace dává člověku prožitek spirituální, zatímco sport zážitky adrenalinové. Oba typy aktivit se řadí mezi přímé zkušenosti s přírodou. Pokud se podíváme na nepřímou zkušenost, lidé tento kontakt zažívají na svých rodinných zahradách při pěstování rostlin nebo péči o zahradu samotnou. Jedná se také o návštěvu botanické nebo zoologické zahrady. Zprostředkovanou zkušenost lidé zažívají skrze televizní obrazovky, fotografie či knihy (Krajhanzl, 2014).

Shrneme-li poznatky o potřebě kontaktu s přírodou, je pro nás důležité mít kontakt s přírodou z hlediska zdravotního a psychického. Každý člověk má jinou potřebu kontaktu s přírodou. Zároveň je odlišná kvalita a kvantita kontaktu pro turistu či sportovce.

1.1.2. Adaptace na přírodní podmínky

Adaptace je přizpůsobení se přírodním podmínkám. Nejde jen o samotný pohyb v přírodě, ale také o shánění potravy, či spánek. Pro někoho samotná představa jít naboso orosenou trávou znamená stres a strach. Je to situace, ve které se člověk může dostat do určitého nepohodlí. Záleží to také na zkušenostech, které s přírodou máme. Pokud jsme od raného věku jezdili s rodiči na výlety do přírody a kempovat pod stan, naše adaptace bude na jiné úrovni než třeba u dětí vyrůstajících ve městě, které netrávily tolik času v přírodě.

Právě nepohodlí, strach a hnus jsou hlavní stresové faktory pro děti trávící čas v přírodě, které bydlí ve městech. Jak píše Krajhanzl (2014), strach u dětí vyvolává hmyz, pavouci, les a divoká zvířata. Pocit hnusu představuje různá přírodní špína, pachy, slizcí živočichové nebo výkaly. Tyto reakce na okolní přírodní prostředí vznikají z nepoměru mezi schopnostmi a dovednostmi jedince a nároky prostředí. Proto bychom měli rozvíjet schopnosti a dovednosti, aby jedinci nezažívali v přírodě pocity úzkosti a strachu.

V adaptaci na přírodní podmínky hrají u dětí velkou roli organizace, jako jsou Skaut nebo hnutí Woodcraft. U dětí ve věku 3-6 let jsou to lesní mateřské školky (LMŠ). Jak píše Vošahlíková (2010) cílem LMŠ je seznámení dětí s přírodním prostředím, přímou

zkušeností podpořit smyslové vnímání přírody, poznat a zažít si zkušenost s rostlinami a živočichy v jejich přirozeném prostředí, zažít přírodní rytmus ročních období.

V této bakalářské práci, kde je hlavním tématem posilování vztahu k přírodě u dětí skrze včelařský kroužek, jsem se zaměřil i na strach dětí z bodnutí hmyzem, který je při práci se včelami velmi reálný. V praktické části této bakalářské práce je toto téma podrobněji rozebráno.

1.1.3. Postoj k přírodě z estetického hlediska

Západ slunce nad zasněženými vrcholky hor, skály vystupující z hustého lesa, podzimní listí zbarvené do nekonečného množství odstínů, ... Pocit „krásna“, který nám navozují přírodní scenérie. Estetika je cit, fascinace přírodou. Jak uvádí Krajhanzl (2014) předpoklady pro estetický prožitek nám dávají naše vnitřní dispozice, kterými jsou naše aktuální nálada, zkušenosti, naše osobnost a podmínky vnější.

„Příroda promlouvá ke každému z nás jinou řečí.“ Autorem této věty je Reinhard Witt (2008, s. 7), jehož příručka pro smyslové vnímání přírody otevírá nové obzory nejen dětem, ale také dospělým. Poznávání přírody je podle Witta založeno na prožitku, zapojení fantazie a radosti ze hry. Joseph Cornell (2012) definuje plynulé učení, které zahrnuje aktivity zaměřené na vnímání přírody. Plynulé učení má celkem 4 fáze. První fáze je probuzení nadšení, ta má navodit bdělost a zájem účastníků. Ve druhé fázi účastníci zaměří svoji pozornost. Při třetí fázi účastníci více vnímají své okolí, používají své smysly a vstřebávají svůj prožitek. Čtvrtá fáze je sdílení prožitků s ostatními účastníky. Plynulé učení dokáže účastníky odpoutat se od běžných myšlenek a starostí, proto se pak mohou více užívat přírodu. Proto je plynulé učení výborným prostředkem pro navazování kladného vztahu k přírodě.

1.1.4. Postoj k přírodě z pohledu etiky

Etický postoj významně souvisí s filosofickým pohledem na vztah člověka k přírodě. Jak jsem uvedl již dříve, mohou mít lidé k přírodě různé postoje (Franěk, 2006). Podle Krajhanzla (2014) ovlivňuje etický postoj lidí několik oblastí. Je to morální přesvědčení udávající lidská práva a povinnosti vůči přírodě. Morální emoce, které nám ukazují, jak hluboký je náš soucit s přírodou. Etický postoj vidíme i v chování jedince vůči přírodě v jeho blízkém okolí.

Tématu ekologické etiky se věnuje také Erazim Kohák (2000). Lidský postoj vůči přírodě je v posledních letech řízen konzumem, mít stále víc, spotřebovávat víc, nakupovat věci, které nepotřebujeme. „... *smyslem života a takřka morální povinností občana je hromadit a spotřebovávat stále více hmotného majetku.*“ (Kohák 2000, s. 64). Vyšší spotřeba znamená vyšší nároky na přírodní prostředí a jeho následnou devastaci. Řešení není jednoduché, je o tom, uvědomit si, že mít, neznamená být. Vzepřít se konzumu a začít být *dobrovolně skromný*.

1.1.5. Environmentální vědomí

Jaký dopad na životní prostředí má moje snídaně? Proč mám třídit odpad? Obě otázky odkrývají zákulisí další charakteristiky vztahu k přírodě a životnímu prostředí. Naše každodenní chování ovlivňuje životní prostředí, například jízda do práce – jezdím autem sám, nebo volím hromadnou dopravu. Logickým zamyšlením se mohu dopátrat jednoduché odpovědi, zda svým chováním při jízdě do práce šetřím životní prostředí.

Člověk je v interakci se svým prostředím prakticky neustále. Krajhanzl (2014) formuluje environmentální chování, jako definici chování, které významně ovlivňuje životní prostředí. Pro environmentální chování označuje jako příznivé nebo šetrné pro životní prostředí. Naše vlastní environmentální chování ovlivňují dle Krajhanzla (2014) faktory vnější a vnitřní. Mezi vnější faktory řadí sociální, kulturní a ekonomické vlivy. Vnitřními faktory jsou naše vlastnosti, životní způsob, hodnotové orientace a oblast dovedností, znalostí a postojů ve vztahu k životnímu prostředí. Na ovlivnění vědomostí a postojů se podílejí osvětové kampaně, celorepublikové akce a environmentální programy. Napomáhá k tomu medializace environmentálních problémů – kácení pralesů kvůli palmě olejné. Mnoho lidí si neuvědomuje dopad svého chování, jelikož jsme vzdáleni od následků svého environmentálního chování – pralesy se nekácí za mým domem.

Přes definici environmentálního a proenvironmentálního chování se dostáváme k definici environmentálního vědomí (Krajhanzl 2014, s. 135): „... *se projevuje ochotou k proenvironmentálnímu jednání, která vychází z motivů chránit životní prostředí.*“

1.2. Vztah k přírodě u dětí

V této podkapitole se budu věnovat dětskému vztahu k přírodě. Jistě si každý z nás vybaví nějakou vzpomínku na dětství, kde je hlavním motivem příroda. Dítě je už před

narozením v interakci s okolním prostředím. První zážitky s přírodou dítěti zprostředkovává dospělý, vycházející ze své vlastní zkušenosti. Předškoláci si již dokáží vytvořit vazbu k místu, snaží se orientovat v přírodě, učí se koordinovat své pohyby. Jsou bezprostřední ve svém kontaktu s přírodou, pozorují, hrají si zcela přirozeně (Krajhanzl, 2012). Hra je velice důležitým prostředkem pro rozvoj dítěte. Nestrukturovaná – volná hra působí na samostatnost dítěte a v pozdějším věku se to může projevit stanovováním cílů a jejich naplňováním (Daniš, 2016).

Mladší školní věk je z hlediska rozvoje vztahu k přírodě důležitým obdobím. Děti jsou samostatnější při výpravách do přírody a zároveň i rozumově vyspělejší, aby dokázaly pochopit přírodní jevy. Překážkou pro ně může být stále větší městská zástavba nebo přehnaná ochranná reakce rodičů. Nastalé překážky, které dítě odradí od jeho objevování přírody mohou narůstat s přibývajícím věkem. Rozvíjet vztah k přírodě je poté možné skrze zájmové kroužky, environmentální programy, letní tábory nebo třeba trávením prázdnin na venkově. Děti v tomto věku mají rády smyslové hry, kdy si mohou přírodu osahat, očichat, ochutnat. Hry, kdy mohou zlepšovat své tábornické dovednosti nebo i výtvarné hry, které rozvíjí jejich estetický postoj k přírodě. Může být také místem, kde děti rády tráví svůj čas a relaxují. Učitelé začínají se základy ochrany přírody a životního prostředí (Krajhanzl, 2012).

Pro práci je relevantní charakteristika vztahu k přírodě u dětí v mladším školním věku. V následující kapitole jsou aktivity a prostředky vybírány tak, aby korespondovaly s touto věkovou skupinou.

2. Vztah k přírodě z hlediska environmentální výchovy

V této kapitole se blíže podíváme na vztah k přírodě z pohledu environmentální výchovy. Nejprve si definujeme termín environmentální výchova, její základní cíle a kompetence k environmentálně odpovědnému jednání. Další část textu se věnuje zakotvení environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty v české legislativě a v rámcovém vzdělávacím programu. V další části kapitoly jsou podrobněji rozpracovány kompetence, které jsou rozvíjeny v rámci školních institucí a mimoškolních environmentálních programů. Poslední část kapitoly je věnována vztahu k přírodě, který EVVO rozvíjí.

2.1. Definice a cíle environmentální výchovy

V první řadě je potřeba definovat termín environmentální výchova. Oficiální uznání termínu „environmentální výchova“ proběhlo v roce 1972 na konferenci OSN o životním prostředí ve Stockholmu. Na konferenci UNESCO v Bělehradě v roce 1975 byl stanoven rámec pro environmentální vzdělávání, dnes známý jako Bělehradská charta. Definuje environmentální výchovu jako komplexní celoživotní vzdělávání reagující na změny ve světě, které by mělo připravit jedince na život skrze pochopení problémů světa a poskytnout člověku dovednosti a znalosti potřebné pro ochranu životního prostředí a pro zlepšení života s ohledem na etické hodnoty (The Belgrade Charter, 2017).

Zásady, směrnice a rámec pro environmentální výchovu byly schváleny v roce 1977 na konferenci v Tbilisi, kterou pořádala UNESCO ve spolupráci s OSN. Dokument označovaný jako Tbiliská deklarace schválili jednomyslně všichni účastníci konference. Byla tak potvrzena důležitá role environmentální výchovy v zachování a zlepšení životního prostředí a rozvoje světového společenství. Cílem environmentální výchovy je osvojit si znalosti, postoje a praktické dovednosti k účasti na odpovědném řešení problémů životního prostředí. Dalším cílem je ukázat propojenost moderního světa na úrovni ekonomické, ekologické a politické. V tomto smyslu by environmentální výchova měla rozvíjet smysl pro zodpovědnost a solidaritu při zachování a zlepšení životního prostředí. Měla by se zaměřovat na všechny věkové skupiny, širokou veřejnost, sociální skupiny, jejichž jednání má vliv na životní prostředí a vědeckou obec, která pokládá základy znalostí pro vzdělávání o životním prostředí. Pro dosažení efektivního rozvoje environmentálního vzdělávání musí být zapojeny různé instituce: veřejné školství, organizace poskytující neformální vzdělávání

i hromadné sdělovací prostředky. Pro účinné začlenění environmentální výchovy je třeba podpory ze strany státu v legislativě (Tbilisi Declaration, 2017).

V České republice je environmentální výchova, vzdělávání a osvěta zakotvena v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Dále pak v zákoně č. 17/1992 Sb. o životním prostředí a zákoně č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Ve školách je environmentální výchova podložena rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP). Kompetence, které jsou zde citované vychází z dokumentu Tbiliské deklarace. Jsou rozděleny na oblast: vědomostí, dovedností a schopností, a na druhou oblast: postojů a hodnot. V první oblasti se jedná o kompetence jako je porozumění vztahům člověka a životního prostředí, pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a jak člověk přispívá k těmto problémům, principy odpovědného jednání a udržitelnosti, vyjadřování se k problémům životního prostředí a jak racionálně obhajovat své názory. Ke kompetencím, které patří do oblasti postojů a hodnot, patří podněcování aktivit, tvořivosti, tolerance a ohleduplnosti ve vztahu k životnímu prostředí, vnímání estetických hodnot prostředí, angažovanost v řešení problémů spojených s životním prostředím, vnímavost a citlivost vůči přírodě, vnímání života jako nejvyšší hodnoty (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017).

2.2. Environmentální výchova a školní vzdělávání

Tato podkapitola je věnována environmentálnímu vzdělávání u dětí v mladším školním věku. Výběr věkové skupiny je z důvodu návaznosti na praktickou část práce.

V základním vzdělávání je environmentální výchova průřezovým tématem v RVP pro základní vzdělávání (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017). Pro implementaci EVVO do školní výuky byl vydán metodický pokyn MŠMT k zajištění EVVO (2008), kde je soubor doporučených metod a prostředků pro realizaci EVVO na škole. Pro představu mezi metody a prostředky patří například pobytové programy, terénní programy, využití vzdělávacích projektů různých institucí (muzea, zoologické zahrady), vlastní školní ekologické projekty, využívání školních pozemků a zahrad, spolupráce s rodiči a místními spolky, poznávání okolního prostředí a svého regionu. V běžné výuce se setkáváme hlavně s rozvojem vědomostí a znalostí o přírodě a životním prostředí.

Další organizace, které realizují environmentální výchovu jsou například Střediska ekologické výchovy, různé neziskové organizace se zaměřením na přírodu a životní prostředí, Střediska volného času nebo Domy dětí a mládeže.

2.3. Kompetence rozvíjející vztah k přírodě

V úvodu kapitoly zaznělo několikrát slovo kompetence. Cílem této podkapitoly bude vysvětlit vztah k přírodě a jak je rozvíjen skrze vybrané kompetence obsažené v RVP. Pro ucelenou představu je nutné definovat termín kompetence ve vztahu ke vzdělávání. Kompetence jsou soubor vědomostí, znalostí, dovedností a postojů, které jedinec využívá k úspěšnému řešení různých úkolů a životních situací, které mu umožňují další rozvoj (Veteška, 2008). V environmentální výchově je nejdůležitější rozvoj kompetencí, které vedou dítě k odpovědnému environmentálnímu jednání. Dokument, který podrobněji rozvíjí cíle environmentální výchovy je: „Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice“, vydaný Ministerstvem životního prostředí. Zde jsou oblasti kompetencí podporující proenvironmentální jednání, které EVVO podporuje a jsou rozdělené na vztah k přírodě, vztah k místu, ekologické děje a zákonitosti, environmentální problémy a konflikty, připravenost jednat ve prospěch životního prostředí (Broukalová, 2011). V následujícím textu se řídím dle rozdělení výše uvedeného dokumentu.

2.3.1. Vztah k přírodě

Cílem rozvoje této kompetence je potřeba kontaktu s přírodou. Evoluční biolog Edwards O. Wilson rozvinul myšlenku o vrozeném vztahu k okolnímu prostředí a potřebě kontaktu s přírodou. Člověk má od narození určitou mentální výbavu, která je rozvíjena při interakcích s okolním prostředím. Například u zvířat je to dispozice rozpoznat výrazné prvky jejich sociálního prostředí jako je podoba rodiče. Hypotéza biofilie říká, že člověk má genetické kořeny spojující jej s živou přírodou a pocit sounáležitosti se vším živým na Zemi. Biofilie je také přirozené soustředění na další životní formy, kdy se lidská mysl přizpůsobuje a učí přírodním jevům a vztahům (Krčmářová, 2009). Ve školním prostředí je možné rozvíjet vztah k přírodě přímým kontaktem. Výukou v terénu v hodinách prvouky, poznávání okolního prostředí různými výlety a exkurzemi nebo pobytovými programy ve Střediscích ekologické výchovy. Volnější ruku mají pro výpravy do přírody třeba Střediska volného času, Domy dětí a mládeže nebo různé spolky, kam děti docházejí. Vyjít si na výlet do přírody je možné tak často, jak děti docházejí do kroužku. U turisticky zaměřených kroužků

je to i jejich hlavní náplní. V České republice je organizace přímo zaměřená na turistiku a tábornictví s dětmi – Asociace turistických oddílů mládeže.

V době letních prázdnin zajišťují školní i mimoškolní organizace pobytové tábory pro děti. Podle výzkumu České rady dětí a mládeže se většina táborů (85%) odehrává v přírodním prostředí (ČRDM – výsledky šetření Tábory 2016–2017, 2017). Zaměření táborů může být různé, od sportovního přes výtvarný až po přírodovědný. Nabídka organizací je poměrně pestrá. Důležitější je, jaký dopad mají pobytové tábory na rozvoj vztahu k přírodě u dětí. Výzkum autorek Dresner a Gill (1994) zkoumal vliv 2týdenního přírodovědného tábora na změnu environmentálního chování dětí. Program tábora zvyšoval dětskou zvědavost a zájem o přírodu, sebevědomí při pobytu v přírodním prostředí a jejich outdoorové dovednosti, pomocí těchto dovedností zvyšují děti svoji aktivitu v environmentální oblasti. Děti jsou motivovány k aktivnímu zkoumání přírody, objevování přírodních dějů. Je pro ně důležité zlepšovat se v pohybu v přírodním prostředí, poznávání rostlin, pozorování ptáků či identifikovat stopy zvířat. Míra komfortu při pobytu v přírodě se mění směrem ke zvládnutí většího množství různých situací – počasí, orientace v okolí, poznávání rostlin a zvířat. Děti jsou více motivované k jednání ve prospěch životního prostředí, mají povědomí o ekologických problémech a díky své vlastní zkušenosti s přírodním prostředím jsou vnímavější k těmto problémům, které by mohly ohrozit jejich vztah k přírodě. Z výzkumu vyplývá, že děti po absolvování tábora více chodí do přírody a motivují k tomu i svoji rodinu. Některé děti častěji spí venku, pozorují přírodu a kempují. Rodiče dětí potvrzují zájem dětí o své okolí, přírodní problémy, děti nabádají rodiče, aby používali ekologické čisticí prostředky, třídili odpad nebo používali více hromadné dopravní prostředky (Dresner, Gill, 1994). Dá se říci, že se u dětí může zvyšovat citlivost na přírodní prostředí, schopnost přizpůsobovat se přírodnímu prostředí a vyhledávat pobyt v přírodě.

2.3.2. Vztah k místu

Je důležité, aby si děti dokázaly uvědomit spojení přírody a místa kde žijí. Posilovat vztah k místu je možné několika způsoby. Ve škole děti mohou rozvíjet svůj vztah k místu, kde žijí prostřednictvím referátů, esejí, rozhovorů nebo školními projekty. Škola může rozvíjet vztah dětí k místu spoluprací s místními spolky a komunitou (Broukalová, 2011). Výzkum, který se zabýval místně zakotveným učením na islandské komunitní škole, ukazuje způsob, jakým může škola vést děti k rozvoji vztahu k místu. Studenti školy využívali k získání informací o svém okolí místní obyvatele. Starší usedlíci žijící na ostrově

seznamovali děti s kulturními tradicemi, rodiče dětí s nimi chodili na výlety po okolí, kempovat, jezdit na lodích. Z dlouhodobých projektů realizovali stavění lodě, projekt o recyklaci nebo stavbu elektrického vozítka. Všechny projekty spojovaly generace a lidi z daného místa. Výzkum ukázal, že místně zakotvené učení pomáhá v oblasti environmentální, konkrétně péči o místo, kde lidé žijí, zájmem o přírodu kolem nich a uvědomění si vlastního působení na přírodu (Howley, 2011).

V zařízení Střediska volného času Mozaika pomáhá rozvíjet vztah k místu kroužek Geocachingu. Jeho náplní je nejen hledat schránky s poklady, ale také zakládat schránky vlastní. Při vytváření jedné takové schránky děti shromažďovaly informace od místních lidí, kronikářky a navštěvovaly místa, která jsou dnes každému hledači vodítkem pro nalezení ukryté schránky.

2.3.3. Zkoumání ekologických dějů a zákonitostí

Oblast, kde má školní vzdělávání velké možnosti. Jedná se převážně o získávání vědomostí. Na to jsou děti už ve škole zvyklé, a proto záleží na učiteli a jeho kreativitě při předávání vědomostí z této oblasti. Podporou pro učitele může být nabídka SEV, které nabízejí množství programů. Pro příklad uvedu jeden program, které nabízí SEV Český ráj s názvem „Strážci Země“. Tento program pochází z Institutu Výchovy o Zemi a jeho autorem je Steve Van Matre. Jeho hlavním cílem je porozumění základním ekologickým pojmům a jejich významu v našem každodenním životě, prožít intenzivní zážitek v přírodě, a tím pozitivně ovlivnit environmentální akci dětí (Van Matre, 2013). Program se také vyznačuje velmi propracovanou metodikou a pomůckami, které lektoři používají. Důležité je zmínit, že je program určený pro děti ve věku 10-12 let a je na dva a půl dne. Další část programu poté probíhá ve škole a doma. Děti dostanou Příručku učedníka, se kterou pracují už při pobytu v SEV. Aby se dítě mohlo stát Strážcem Země, musí získat 4 klíče. První dva získá při pobytu v SEV a další dva, když splní úkoly doma. Musí plnit předsevzetí, které si stanovili pro zmírnění svého dopadu na životní prostředí a poslední klíč získají za to, že se podělí se svým okolím o zážitcích z programu. Děti se stanou průvodci a jedno dítě provedou 4 aktivitami, které samy prožily (Van Matre, 2013).

2.3.4. Jednání ve prospěch životního prostředí

Jsou to znalosti o životním prostředí, jeho ochraně a dispozice pro odpovědné jednání. Tím se myslí šetrné zacházení s přírodou, používání ekologických čisticích

prostředků v domácnosti, využívání ekologických dopravních prostředků a zdrojů energie, schopnost předvídat dopad vlastního jednání na životní prostředí. Patří sem také schopnost jednat ve prospěch životního prostředí, zapojit se do řešení problémů (Broukalová, 2011). Jeden zajímavý projekt „Ekoškola“ v České republice zajišťuje sdružení TEREZA. Školy zapojené do programu snižují ekologický dopad školy na životní prostředí (Proč Ekoškola, 2017). Pomocí metodiky a sedmi hlavních kroků se školy mohou zapojit do projektu. Prvním z kroků je vytvořit ekotým z řad žáků, učitelů, zaměstnanců školy a místní veřejnosti. Druhým krokem je posouzení školy z hlediska ekologie, jaké má silné a slabé stránky a analyzovat je. Na základě analýzy si vytvoří plán činností. To je už krok číslo 3. Jsou vytipované oblasti, které by se škole daly zlepšit a teď se stanovují termíny a plán realizace. V dalším kroku probíhá monitorování a vyhodnocování, zda byly plány činností splněny. V 5. kroku se environmentální výchova začleňuje do výuky tak, by žáci pochopili souvislosti mezi vlastní školou a životním prostředím. Vycházejí přímo z analýzy, kterou vytvářeli. Další krok je informování okolí o projektu, co se povedlo a jak se mohou ostatní zapojit. Poslední krok je vytvoření vlastního ekokodexu. Je to návod pro samotné i veřejnost, jak žít více odpovědně ve vztahu k životnímu prostředí (7 kroků, 2017).

Prostředků pro rozvíjení kompetencí k odpovědnému environmentálnímu jednání je dostatek, záleží na nás a našem aktivním zapojení.

3. Rozvíjení vztahu k přírodě z pohledu volnočasových aktivit

Tato kapitola je zaměřena na děti a využití jejich volného času. Střediska ekologické výchovy, která děti mohou navštěvovat, se snaží o rozvoj vztahu dětí k přírodě. Nyní si zde uvedeme různá sdružení a hnutí, která se zabývají pobytovými programy, zájmovou činností a příležitostnými akcemi.

Hnutí Brontosaurus

Organizace mladých lidí, kteří se snaží o aktivní trávení volného času a podílení se na řešení problémů spojených se životním prostředím. Hlavním cílem je přivádět mladé lidi k vlastní tvořivosti, osobní iniciativě, vztahu k přírodě. Akce, které hnutí pořádá, jsou letní tábory, kde se snaží pomoci přírodě. Členové hnutí sázejí stromy, sekají louky a opravují památníky. Vznik organizace se datuje rokem 1974 a v současné době je nejstarší nepřetržitě působící organizací v České republice (Hnutí Brontosaurus, 2015).

Hnutí Skaut

Organizace podporující rozvoj osobnosti dětí. Děti a mladí lidé jsou vedeni k zodpovědnosti a samostatnosti, učí se spolupracovat, uznávat hodnoty, rozvíjet toleranci a ochotu pomoci druhému. Cílem organizace je plnit povinnosti k sobě samému, vlasti, přírodě, ale i celému lidskému společenství. Hnutí Skaut je v České republice nejrozšířenější výchovnou organizací. Organizace vznikla v roce 1907 (Skaut, 2017).

Hnutí Woodcraft

Organizace, kterou můžeme najít pod českým názvem – Liga lesní moudrosti, vznikla v roce 1921. Členem se může stát člověk, který pečuje o své zdraví a tělesnou zdatnost. Žije v souladu s přírodou a chce se všestranně rozvíjet. Převážně se jedná o mladé lidi do 26 let, ale v současnosti se zvyšuje i dětská základna. Členi se rozlišují podle dětského kmene, dospělého kmene a rodinného kmene. Během roku se schází v klubovnách a hrají různé hry a soutěže, přes léto se kmeny potkávají na různých jednodenních nebo vícedenních výletech nebo pobytových táborech, převážně zaměřených na sportovní aktivity všeho druhu (Liga lesní moudrosti, 2013).

Výše byla uvedena hnutí, která rozvíjí vztah dětí k přírodě. Dále si uvedeme akce, které pořádají v Domech dětí a mládeže nebo ve Střediscích volného času. Jak již zaznělo v úvodu kapitoly, environmentální výchova je zakotvena v RVP. Pro představu si uvedeme dvě akce.

Den Země - 22. dubna

První Den Země se oslavil v již v roce 1970 ve Spojených státech amerických. Cílem tohoto dne je posílit vědomí dětí o environmentálních problémech a klimatických změnách. Prostřednictvím vzdělání se zapojují školy a organizace a hlavně děti. Dneska slaví tento den více jak 175 států světa (Denzeme, 2009).

Den stromů - 20. října

Den stromů se v České republice slaví od roku 1906. Zakladatel tohoto svátku byl J. Sterling Morton, který pěstoval různé druhy stromů, květin a keřů. On sám skrze noviny vyzval své spoluobčany, aby ho následovali a vysázeli další stromy. Dnes slaví tento svátek více jako 50 zemí světa (enviweb, 2008).

Vzhledem k zaměření práce bych se v pokračování textu přesunul na konkrétní kroužek se včelařským zaměřením. V praktické části práce uvedu základní charakteristiku kroužku, metodiku výzkumu, prezentaci výsledků a jejich následnou analýzu. Posledním bodem této části bude diskuze.

4. Charakteristika včelařského kroužku

Včelařský kroužek funguje ve Středisku volného času Mozaika Železný Brod od školního roku 2012–2013. První znalosti, zkušenosti a dovednosti, byly získány ve Středisku volného času ROROŠ, se kterým Středisko volného času Mozaika blízce spolupracuje. V organizaci ROROŠ včelařský kroužek funguje již řadu let.

Základním cílem včelařského kroužku je rozvoj vztahu ke včelám, eliminace strachu ze včelího bodnutí, osvojení základních dovedností při stavbě úlů a získání znalostí o životě včel a dalších opylovatelů. „*Mezi opylovatele můžeme zahrnout mnoho druhů včel a čmeláků, motýlů a hmyzu*“ (Morrisonová 2013, s. 10). Včelařský kroužek mění vztah ke včelám a k přírodě, rozvíjí jejich včelařské dovednosti a znalosti.

Na včelařském kroužku se děti učí v průběhu celého roku poznávat stromy, keře a rostliny, starat se o včely přímo v terénu u úlů nebo se podílí na stavbě úlu ve Středisku volného času Mozaika. K tomu, aby se děti mohly zapojit do chovu včel, se musí seznámit s průběhem životního cyklu včelstva, se životem a anatomíí včely, trubce a včelí matky. Dále musí vědět, kdo je jejich škůdce, jak se včely léčí nebo kam včely nejlépe umístit. Děti je třeba na začátku kroužku proškolit o bezpečnosti práce a základních hygienických pravidlech u včel. Musí vědět, jak se zachovat, pokud se včely vyrojí.

V současné době má organizace dvě stanoviště s úly a celkem osm včelstev. Jedno stanoviště je u Muzea Běliště, kde jsou dva úly a druhé stanoviště je včelín Brodec, kde je umístěný zbytek úlů. Každé dítě má na starosti své včely, získávají je oddělkem z jiných včelstev. Při vstupu do včelařského kroužku si každé dítě nejprve staví úly a své včely mají v pozdější době. Včelařský kroužek získává dotace na stavbu včelína a pomůcek. Materiál na stavbu úlů se nakupuje ze zápisného.

Náplň schůzek včelařského kroužku vychází z dlouhodobého plánu a jeho hlavní činnosti se odvíjejí od včelařského roku. Dětem je shrnuta celoroční práce ve včelařském kroužku od podzimu až po jaro. Schůzky mají přesný časový harmonogram. Na začátku školního roku bylo nutné seznámit děti s ochrannými pomůckami, bez kterých nelze chodit ke včelám.

Program každé schůzky včelařského kroužku je individuální. Snahou je, aby každá schůzka byla pestrá. Na začátku schůzky je nutné naznačit program a vysvětlit činnost, která se

v průběhu dvou hodin bude vykonávat. Za pěkného počasí jsou prováděny práce v terénu. Při cestě k úlům se sledují medonosné druhy rostlin (příloha 1), poznávají se barvy květů (příloha 2), které lákají včely během jednotlivých ročních období. Cílem je pozorovat včely, které se nachází v různém přírodním prostředí. Při špatném počasí kroužek probíhá v dílně ve Středisku volného času Mozaika a děti pracují na svých úlech. Část každého kroužku je věnována teorii.

V současné době má včelařský kroužek celkem 11 členů. Navštěvují ho děvčata i kluci ve věkovém rozmezí od 6 let do 14 let.

4.1. Vedení včelařského kroužku

Včelařský kroužek vedou ve Středisku volného času Mozaika Železný Brod dva vedoucí, z nichž jeden je velmi zkušený chovatel včel. On sám včelaření převzal od svého otce a nyní má asi 20 včelstev, kterým se může naplno věnovat, jelikož je ve starobním důchodu. Mladší vedoucí kroužku jsem já sám. Na kroužku nejčastěji pomáhám dětem při stavbě úlů a dohlížím na ně při práci v terénu. Starší vedoucí během svého života vedl děti v turistickém oddíle a na táborech. S dětmi má velice bohaté pedagogické zkušenosti.

4.2. Časový harmonogram včelařského kroužku

Děti se scházejí pravidelně jednou týdně ve čtvrtek od 14:00 do 16:00 hodin. Čas na kroužku je vyplněn tak, aby děti poslouchaly a zůstaly pozorné. Slouží k tomu časté střídání činností, protože některé děti se nedokáží dlouho soustředit. Náplň práce ve včelařském kroužku je ovlivněna ročním obdobím. Činnosti se přizpůsobují včelařskému kalendáři. Letní měsíce se vyznačují stáčením medu.

4.3. Bezpečnost práce a základní hygienická pravidla při práci se včelami

Pokud děti pracují se včelami, musí mít na sobě vhodné oblečení, které slouží jako ochranná pomůcka. Tento oděv se skládá z trika s dlouhými rukávy, dlouhých kalhot, uzavřené obuvi a pokrývky hlavy, kterou je včelařský klobouk. Nejzranitelnější částí těla je obličej a krk. Některé děti si již pořídily včelařskou kombinézu. Při chovu včel je důležité dodržovat základní hygienická pravidla (příloha 3).

Děti před zahájením vstupu do kroužku musí vědět, jestli netrpí alergickou reakcí na včelí jed. Proto musí navštívit lékaře a doložit potvrzení o případné alergii na včelí bodnutí.

4.4. Rozdělení činnosti včelařského kroužku podle období

Kroužek je veden na podzim a na jaře převážně ve venkovním prostředí u včel. V zimě kroužek probíhá ve vnitřních prostorách Střediska volného času Mozaika.

Na přelomu srpna a září jsou včelám dodávány zásoby na zimu, kterými se snažíme zajistit, aby včely úspěšně přezimovaly. Na začátku kroužku se děti učí manipulovat s dýmákem. „*Dýmák nebo také kuřák je základní včelařova pomůcka. Kouř, který z něj vychází, by měl být bílý a studený*“ (Gustin 2010, s. 216). Učí se přendávat rámy z nástavku do nástavku, vyrábět včelí krmítka. Děti dále zateplují včelí úly na zimu a šířením desinfikují včelí úl a plástve, upravují česno a plodiště pro zimování. Snaží se zajistit klid na včelíně, třídí plástve určené k výměně mezistěn.

V zimě se s dětmi zaměřujeme na manuální včelařskou práci jako je stavba nástavků, stloukání rámků, drátkování, zatahovování pláství, vytavování vosku. Důraz je také kladen na získání znalostí o včelách, základní pojmy a jak by měly děti o včely pečovat. Děti jsou seznámeny se vzájemným soužitím včel, člověka a přírody. Připomínáme zásady bezpečnosti práce, ochrany zdraví při práci a základní hygienická pravidla při práci s včelami. Děti se v tomto období věnují práci se dřevem a voskem. Provádí opravu rámků a výrobu nástavkových úlů. Děti si vyrábí nejrozšířenější typ úlu Langstroth. Tento typ je pro naše děti nejvhodnější, protože se s nimi lépe manipuluje.

Začátkem března se provede prohlídka včelstev a zúžení plodiště. Kontrolují se česna, zanesená dna, pokud je to nutné včely se přikrmují. Poté s dětmi pracujeme na rozšiřování včelstev. Děti, které již mají připravené úly, si jako začínající včelaři pořídí své včelstvo. Naučí se poměrně bezpečně rozdělit rámy v nástavku na dvě shodné části. Plástve s plodem, medem, pylem i včelami se přesunou do nových úlů. Koncem května se nasadí medníky a otevrou co nejvíce česna úlů.

Všechny děti, které chodí druhým nebo třetím rokem do kroužku, absolvují na jaře soutěž Zlatá včela, kde zúročí své znalosti a dovednosti, které získají za celý rok v kroužku. Někteří se daří velmi dobře. Tato soutěž je velmi oblíbená mezi včelaři. S kroužkem se

každoročně této soutěže zúčastňujeme společně s dalšími 80 dětmi z Libereckého a Ústeckého kraje.

V první polovině června a počátkem července nastává čas medobraní. Účastní se ho všechny děti v kroužku. Při medobraní děti nejprve připraví nádobí a nástroje potřebné k vytáčení medu. Poté si vezmou včelařské náčiní a prázdné nástavky pro přenos rámků plných medu. U včel děti nejprve rozdělají dýmák, dají před česno rampu, aby smetené včely mohly znovu do úlu, a odklopí víko nástavku. Po vyndání rámků smetou včely před česno, rámeček předají do prázdného nástavku a poté prázdný nástavek přikryjí stříškou. Plný nástavek poté převezou do kuchyňky Střediska volného času Mozaika, kde mají všechno náčiní připraveno. Nejprve musí odvíčkovat plástve pomocí odvíčkovávací vidličky a přendat je do medometu. Když je medomet plný může se začít vytáčet. Pod výtakovou trubici se umístí skleněná nádoba. Medomet se musí točit konstantní rychlostí, aby se plástve nepoškodily. Když je jedna strana vytočená, rámky se otočí a vytáčí se znovu. Medomet se točí pomocí kliky a vačkových převodů. Poté se vytočené rámky umístí zpět do nástavku, který se vymění za prázdný nástavek v úle.

4.5. Detailní rozpis podzimních schůzek včelařského kroužku

V této kapitole je ukázka několika podzimních schůzek včelařského kroužku. Některé děti již na kroužek chodily minulý rok, ale jsou zde i noví členové (dále jen nováčci). Pojem nováčci byl vybrán pro tuto práci, aby se lépe rozlišilo, že tyto děti chodí do kroužku teprve několik měsíců, jinak se v běžné praxi tento pojem nepoužívá.

Na základě zaznamenání do včelařského pracovního deníku je uveden detailní rozpis aktivit ve školním roce 2016/2017 za období od 8. 9. 2016 do 15. 12. 2016.

1. Schůzka včelařského kroužku – 8. 9. 2016

Program: proškolení – vnitřní řád organizace, bezpečnost práce a základní hygienická pravidla u včel.

Práce v terénu: úly u Muzea Bělíště – odběr krmných nádob z nástavku, manipulace s nástavkem a rámkem. Nováčci se přímé práce se včelami nezúčastnili, pomáhali starším dětem s přípravou dýmáku a někteří si vyzkoušeli manipulaci s dýmákem u nástavku. Nováčci pozorovali starší děti při práci s nástavkem a rámkem a pozorovali včely vylétající z česen.

Příprava dýmáku: vyčištění, natrhání novin na podpal, nadrolení choroše, podpálení, uhašení a dýmání vzníceného choroše.

Manipulace s dýmákem: správné držení dýmáku – kouřovodem vzhůru, dýmání do nástavku, pokládání dýmáku.

Uhašení dýmáku: vyklepání obsahu z dýmáku na nehořlavou podložku a vychladnutí.

Vzdálenost od úlu: zkušenější děti pracovaly na odebírání krmných nádob z nástavku, proto vzdálenost 0 m. Nováčci drželi dýmák a dýmali do včel, když bylo potřeba, proto vzdálenost asi 20 cm od úlu. Chlapec s alergií pomáhal připravovat dýmák, ale ke včelám blíže nešel, byl vzdálen 5 m od úlu.

Manipulace s rámkou: vyndání a přemístění rámků se včelami uvnitř nástavku.

Oblečení: všechny děti měly včelařský klobouk (svůj vlastní nebo si vypůjčily od ostatních). Tři děti měly triko s dlouhým rukávem, ostatní děti měly triko s krátkým rukávem. Dvě děti měly krátké kalhoty, ostatní děti měly dlouhé kalhoty. Chlapec s alergií měl pouze dlouhý rukáv a dlouhé kalhoty (příloha 4).

2. Schůzka včelařského kroužku – 15. 9. 2016

Program: natírání nástavků a vík, práce se cvičným úlem – sestavování úlu – dno, plodiště, medník, víko.

Práce v terénu: včelín Brodec – odběr krmných nádob, aplikace léčiva do podmetu. Nováčci byli ve dvojicích se staršími dětmi a pomáhali spolu při otevírání podmetu a aplikací léčiva.

Příprava dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Manipulace s dýmákem: stejné jako u předchozího kroužku.

Uhašení dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Vzdálenost od úlu: úly jsou ve včelíně a je k nim přístup zevnitř včelína, kam včely téměř nelétají. Všechny děti se pohybovaly uvnitř včelína, proto vzdálenost 0 m. Chlapec s alergií se držel v bezpečné vzdálenosti 3 m od včelína.

Manipulace s léčivem: léčivo (kyselina mravenčí) je aplikována na papírové destičce a vkládá se do podmetu. Děti spolupracovaly ve dvojicích, kdy jeden ze dvojice (dítě, které na kroužek chodí déle) otevřel podmet, druhý mu zadýmal do podmetu, a poté vložil do podmetu léčivo.

Oblečení: všechny děti měly včelařský klobouk (svůj vlastní nebo si vypůjčily od ostatních). Jeden chlapec měl včelařskou kombinézu. Tři děti měly krátký rukáv, ostatní děti měly dlouhý rukáv. Tři děti měly krátké kalhoty, ostatní děti měly dlouhé kalhoty. Chlapec s alergií měl pouze dlouhý rukáv a dlouhé kalhoty (příloha 5).

3. Schůzka včelařského kroužku – 22. 9. 2016

Program: práce na nástavcích, natírání nástavku, hoblování prken.

Práce v terénu: včelín Brodec – odebírání léčiva, úklid před včelínem, síření pláství. Děti si vytvořily dvojice a spolupracovaly spolu na vyjmutí léčiva z podmetu. „*Jedná se o úlový prostor pod rámký plodiště*“ (Gustin 2010, s. 219). Dva nováčci utvořili dvojici a s otevíráním podmetu jim pomáhal vedoucí kroužku.

Příprava dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Manipulace s dýmákem: stejné jako u předchozího kroužku.

Uhašení dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Vzdálenost od úlu: úly jsou ve včelíně a je k nim přístup zevnitř včelína, kam včely téměř nelétají. Všechny děti se pohybovaly uvnitř včelína, proto vzdálenost 0 m.

Vzdálenost od česna: děti prováděly úklid před včelínem, před česny. Vzdálenost je orientační, zkušenější děti se před česna přiblížily více kolem na 2 m, ostatní méně přibližně kolem 3 m. Pozorovaly česno, aby zjistily, co se děje ve včelstvu. „*Česno – vchod do podmetu, brána do včelstva*“ (Gustin 2010, 216).

Manipulace s léčivem: děti si utvořily dvojice a pracovaly podobně jako minulý kroužek. Někteří nováčci si zkusili odejmutí léčiva z podmetu.

Oblečení: všechny děti měly včelařský klobouk (svůj vlastní nebo si vypůjčily od ostatních). Čtyři děti měly krátký rukáv z důvodu teplého počasí a ke včelínu se nebály, i když měly triko s krátkým rukávem. Všechny děti měly kalhoty dlouhé. Dvě děti měly na sobě včelařskou kombinézu (příloha 6).

4. Schůzka včelařského kroužku – 29. 9. 2016

Program: práce na nástavcích, nátěr vnitřních stran úlu.

Práce v terénu: úly u Muzea Běliště – výměna středu, vložení podložky. Při této schůzce manipulovaly s nástavky větší děti a nováčci jim pomáhali s dýmáním a vkládáním podložky na vrchní nástavek pod stříšku.

Příprava dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Manipulace s dýmákem: stejné jako u předchozího kroužku.

Uhašení dýmáku: stejné jako u předchozího kroužku.

Vzdálenost od úlu: větší děti manipulovaly přímo s nástavky, proto vzdálenost 0 m. Nováčci jim pomáhali, kteří dýmali, měli vzdálenost 0,2 m. Nováčci, kteří přihlíželi dál, mají vzdálenost 1 m. Chlapec s alergií byl na vzdálenost 5 m.

Manipulace s nástavky: tuto práci prováděly starší děti s asistencí nováčků, protože už chodí na kroužek déle a tuto práci již znaly.

Oblečení: všechny děti měly včelařský klobouk (svůj vlastní nebo si vypůjčily od ostatních). Všechny děti měly dlouhý rukáv z důvodu studenějšího počasí. Všechny děti měly kalhoty dlouhé. Dvě děti měly na sobě včelařskou kombinézu. Chlapec s alergií měl pouze dlouhý rukáv a dlouhé kalhoty (příloha 7).

5. Schůzka včelařského kroužku – 6. 10. 2016

Program: práce na úlu a základní včelařské pojmy, význam včel v přírodě.

Práce v dílně: na nástavcích – slepování natřených prken do nástavků, stloukání rámků.

Teorie: základní včelařské pojmy (matka, dělnice, trubec, roj, oddělek, rojáček apod. ...) a význam včel v přírodě (bez včel bychom neměli ovoce ani zeleninu, protože létají z květu na květ a přenášejí pylová zrnka).

6. Schůzka včelařského kroužku – 13. 10. 2016

Program: práce na úlu a stanoviště včelstev, barvy květů.

Práce v dílně: na nástavcích – rámy v nástavcích.

Teorie: stanoviště včelstev (včely nemusejí žít jenom v lese, u lidských obydlí je může včelař lépe chránit, člověk jim dává různé tvary úlů) a barvy květů, které lákají včely během jednotlivých období (jaro, léto, podzim, zima).

7. Schůzka včelařského kroužku – 20. 10. 2016

Program: práce na úlech a základní pojmy včelařů, druhy a typy úlů.

Práce v dílně: na nástavcích, stloukání rámků.

Teorie: základní pojmy včelařů (druhy úlů, plodiště, medník, apod.) a druhy úlů (úl typu Dadant, úl typu Langstroth, apod.).

8. Schůzka včelařského kroužku – 3. 11. 2016

Program: léčení včelstev ve včelíně pomocí pásku na, který byla aplikována kyselina mravenčí.

Práce v terénu: včelín Brodec – manipulace s léčivem, aplikace léčiva do podmetu.

Příprava dýmáku: děti dýmák nepřipravovaly, protože v tomto období už včely nejsou aktivní.

Vzdálenost od úlu: úly jsou ve včelíně a je k nim přístup zevnitř včelína. Všechny děti se pohybovaly uvnitř včelína, proto vzdálenost 0 m.

Manipulace s léčivem: léčivo měly děti připravené z dílny. Na proužku savého papíru je aplikováno léčivo (kyselina mravenčí), které se vkládá do vrchního nástavku pod střechu. Děti si při poslední manipulaci s nástavky připravily mezeru ve vrchním nástavku, kam umístily háček pro zavěšení léčiva. Ve včelíně byly děti ve dvojicích a společně umísťovaly léčivo na háček do nástavku.

Oblečení: dětí měly dlouhý rukáv a dlouhé kalhoty z důvodu studeného počasí, nepracovaly přímo s včelami, proto již včelařský klobouk nepotřebovaly (příloha 8).

9. Schůzka včelařského kroužku – 10. 11. 2016

Program: práce na úlech a správné umístění úlů a škůdci včel.

Práce v dílně: s nástavkem a rámký – stloukání rámků.

Teorie: správné umístění úlů (vhodné místo je pod korunami stromů a česno úlu obracíme k jihovýchodu) a škůdci včel (mravenci, vosy, sršně, lišaj smrtihlav, hraboš polní a lesní, pavouk, zavíječ voskový apod.).

10. Schůzka včelařského kroužku – 24. 11. 2016

Program: zkoumání pod mikroskopem a rasy a druhy včel, výživa včel

Práce v dílně: kontrola spadu – děti pod mikroskopem zkoumaly spad sebraný od včel, pozorovaly výskyt parazita *varroa destructor*. „*Varroa destructor neboli Kleštík včelí napadá včelí kukly a dospělé včely pro včelstvo je tento parazit pohromou*“ (Gustin 2010, s. 221).

Teorie: rasy včel (Asie, Amerika, Evropa apod.), druhy včel (zlatá, květná, indická, medonosná), výživa včel (kromě nektaru potřebují pyl a vodu).

11. Schůzka včelařského kroužku – 1. 12. 2016

Program: práce na úlech a zdroje snůšky, řeč včel.

Práce v dílně: s nástavkem – čela nástavků. Děti pokračovaly na stavbě úlů, někteří vyráběli čela medníků a někteří čela plodiště. „*Medník – nástavek s plásty k ukládání medu*“ (Gustin 2010, s. 218).

Teorie: zdroje snůšky (tj. medonosné byliny, dřeviny apod.) a řeč včel (mají pojem o čase, mají dobrou paměť, umí vycítit nebezpečí, znají cestu zpět do úlu).

12. Schůzka včelařského kroužku – 8. 12. 2016

Program: práce na úlech a začátek včelařského roku a léčení včel.

Práce v dílně: s nástavky – umístování rámků do nástavků, úklid nástavků.

Teorie: začátek včelařského roku (začíná na podzim) a léčení včel (různé druhy nemocí – bakteriální nákazy, černá nemoc, májovka, apod.).

13. Schůzka včelařského kroužku – 15. 12. 2016

Program: vyčištění podložek ve včelínech, kontrola úlů, příprava na zimu.

Práce v terénu: úly u Muzea Bělišť a včelín Brodec – čišťení podložek v úlech.

Vzdálenost od úlu: úly jsou ve včelíně a je k nim přístup zevnitř včelína, kam včely téměř nelétají. Děti se pohybovaly uvnitř včelína, proto vzdálenost 0 m. Děti v terénu u úlů Muzea Bělišť se pohybovaly přímo u nástavků, proto vzdálenost 0 m.

Čišťení podložky: děti si utvořily dvojice a pracovaly společně. Jeden vždy odejmul zábranu u podmetu a vyndal podložku, kterou následně společně vyčistily smetáčkem a hadříkem.

Druhý z dvojice poté uložil čistou podložku zpět do podmetu a zajistil ho.

Oblečení: Všechny děti měly dlouhý rukáv z důvodu studeného počasí. Všechny děti měly kalhoty dlouhé. Včelařský klobouk již nepotřebovaly, protože již nepracovaly přímo se včelami (příloha 9).

5. Metodika výzkumu

5.1. Cíl a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat, zda se proměňuje vztah dětí ke včelám před a v průběhu jejich zapojení do včelařského kroužku. Dalším cílem výzkumu bylo zjistit, jaký smysl má včelařský kroužek pro děti a jakým způsobem se zapojují do pravidelných činností.

Pro výzkum byl vybrán včelařský kroužek ve Středisku volného času Mozaika v Železném Brodě. K výběru tohoto včelařského kroužku mě přivedla má vlastní dlouholetá angažovanost v organizaci. Nejvýraznějším faktorem pro zkoumanou skupinu dětí byla pravidelná návštěva včelařského kroužku.

Byly formulovány tři výzkumné otázky:

1. Jak se měnila vstupní motivace dítěte v průběhu včelařského kroužku?
2. Jak dítě reflektuje svoji pozici ve včelařském kroužku?
3. Jak se změnil přístup dětí k přírodě a ke včelám?

5.2. Metoda a technika sběru dat

Při výzkumu v praktické části bakalářské práce jsem zvolil metodu kvalitativního zpracování dat. *„Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací.“* (Hendl, 2005, s. 51)

V průběhu celého výzkumu jsem se snažil po delší období děti pozorovat a zkoumat jejich reakce. Zaměřil jsem se na jejich chování, jejich vývoj v oblasti vztahu k přírodě a ke včelám. Sledoval jsem, na které otázky se ptají, co je nejvíce zajímavá a jaké problémy řeší mezi sebou. Sledoval jsem, jak si při různých činnostech vzájemně pomáhají a jak se mění jejich vztah ke včelstvu.

Zásadní pro můj výzkum byly rozhovory. *„Podoba polostrukturovaného rozhovoru, tento rozhovor se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací“* (Hendl, 2005, s. 164). Při samotném rozhovoru jsem se snažil

jednotlivé otázky pokládat tak, aby je všechny děti pochopily stejně. V případě nesrovnalostí či nepochopení otázky jsem se snažil uvést podobný příklad. Tyto rozhovory byly nahrány na mobilní telefon a dále přepsány do textového dokumentu. Doba sběru dat se pohybovala v délce 4 měsíců. Konkrétně se jednalo o měsíce září, říjen, listopad a prosinec.

Nejčastějším prostředím, kde byly rozhovory provedeny, byl včelařský kroužek. Zvolil jsem toto prostředí z důvodu snazší představitivosti odpovědí na některé otázky. Využil jsem prostředí, které bylo pro děti pohodlné a známé. Osm rozhovorů bylo provedeno v budově Střediska volného času Mozaika, dva rozhovory byly provedeny venku u včelína Brodec. Některé z otázek byly na zodpovězení složitější, proto bylo nutné nechat dětem dostatek času na promyšlení. Bylo důležité si uvědomit, že děti potřebují čas přemýšlet nad odpovědí, protože některé jejich názory nejsou ustálené. Děti často potvrzovaly, že dosud na podobné otázky neodpovídaly.

V průběhu rozhovoru jsem si ke každému dítěti napsal základní charakteristiku. Zmiňované poznámky byly použity ke komplexní analýze rozhovoru.

5.3. Tvorba otázek výzkumu

K naplnění zvoleného cíle bakalářské práce jsem vytvořil deset otázek, které byly pokládány dětem a vztahovaly se k tématu bakalářské práce (příloha 10). Hlavním cílem výzkumných otázek bylo zjistit vstupní očekávání od včelařského kroužku s externí motivací, následně posílenou sekundární vnitřní motivací. Na druhé straně se tato motivace postupně oslabuje interakcí se včelami.

Výzkumné otázky byly rozděleny do tří zkoumaných oblastí:

1. Vstupní očekávání
2. Reflektované strategie
3. Proměny vztahu ke včelám

Každé téma bylo zastoupeno třemi nebo čtyřmi otázkami. Oblasti, které byly zkoumány, byly zvoleny záměrně. Hlavním důvodem bylo komplexnější pochopení života dítěte. Všechny otázky byly otevřené, aby děti mohly odpovědět podle svého názoru.

5.4. Cílová skupina a charakteristika dotazovaných dětí

Konkrétní cílová skupina dotazovaných byla tvořena deseti dětmi. Dotazované děti byly genderově rozdílné, tedy jedna dívka a devět chlapců. Věkové vymezení bylo v rozmezí 6–14 let. Z důvodu zachování anonymity nejsou použita skutečná jména dětí, a jsou uváděna jména smyšlená.

Část dětí chodí do kroužku opakovaně. Dvě děti kroužek navštěvují již více jak dva roky. Tři děti navštěvují kroužek druhým rokem, ostatní děti jsou takzvaní nováčci. Nováčci se teprve seznamují se včelařením a sledují ostatní děti, co dělají a napodobují je.

Charakteristika jednotlivých účastníků výzkumu

Jana (11 let): Na kroužek chodí třetím rokem, její děda má doma své vlastní včely, se kterými mu pomáhá. Bydlí na vesnici. Navštěvuje ještě keramický kroužek. Na včelařský kroužek přivedla i svého mladšího bratra. Zúčastnila se soutěže Zlatá včela.

František (9 let): Nováček, chodí na zahradnický kroužek druhým rokem a na včelařský kroužek začal chodit letos. Zahrádku má u prarodičů, kde by chtěl mít vlastní včely. Bydlí v panelovém domě.

Josef (9 let): Nováček, mají u vlastního domu zahradu, kde pomáhá matce se zahradničením a péčí o květiny. Chtěl by mít na zahradě vlastní včely.

Jiří (13 let): Kroužek navštěvuje již pátým rokem. Včelařský kroužek mu doporučil jeho bratr, který také se věnuje včelám. Poslední půlrok omezuje svůj kontakt se včelami z důvodu léčby alergie na včelí bodnutí. Na kroužku rád pracuje se dřevem a pomáhá i nováčkům. Ke včelám chodí společně s dětmi, ale drží se v bezpečné vzdálenosti od úlů. Bydlí v panelovém domě.

Jan (13 let): Na kroužek chodí druhým rokem, strýc má vlastní včely. Bydlí na vesnici. V kroužku je spokojený s ochotným přístupem vedoucích. Našel si zde kamarády, s kterými se rád setkává.

Jaroslav (9 let): Nováček, jeho rodiče mají vlastní zahradu, na které si pěstuje dýně, slunečnice, česnek, cibuli. Druhým rokem chodí na zahradnický kroužek. Letos začal chodit na včelařský kroužek. Jeho otec chová vlastní včely.

Vojtěch (6 let): Nováček, bydlí na vesnici, mají vlastní malé hospodářství, kde pomáhá. Chce mít vlastní včely. Jeho bratranec má včely a chodí mu občas pomáhat. Baví ho práce na výrobě úlů. Chodí ještě na badatelský kroužek. Na kroužku mu vadí, že úly jsou na kopci a že musí chodit do kopce a z kopce.

Martin (11 let): Na kroužek chodí druhým rokem. Chtěl by mít jednou doma své vlastní včely jako nyní jeho otec. Zúčastnil se soutěže Zlatá včela. Na kroužku má kamarády i z vesnice, ve které bydlí. Myslí si, že jednou z něj bude dobrý včelař.

Zdeněk (8 let): Nováček, jeho děda má doma vlastní včely. Bydlí na vesnici. Myslí si, že by zvládnul péči o včely na dvacet procent. Do včelařského kroužku chodí prvním rokem. Rád staví úly, baví ho práce se dřevem, proto navštěvuje ještě řezbářský kroužek.

Miroslav (9 let): Na včelařský kroužek dochází druhým rokem, vlastní včely nemá. Bydlí na vesnici, kde mají velkou zahradu. Venku tráví hodně času. Chtěl by mít vlastní včely. Nejvíce se mu líbí na včelařském kroužku stáčení medu.

5.5. Sběr dat

Vzhledem k tomu, že s dětmi pracuji již několik let, mohu posoudit, zda informace, které říkají, myslí pravdivě nebo ne. Jsem tedy schopen posoudit, zda děti odpověděly pravdu, nebo naopak si odpověď vymyslely.

Většina rozhovorů proběhla v klidném prostředí. Často byly děti na začátku rozhovoru v rozpacích. Snažil jsem se jim vysvětlit, že chci slyšet především jejich názor, jak ony samy danou situaci vnímají. Občas mladším dětem bylo nutné problematiku otázky hlouběji vysvětlit a uvést příklad, který následně dítěti pomohl vše pochopit. Nakonec byly děti schopny na otázku samy odpovědět.

Výsledná délka rozhovorů byla v různém časovém rozpětí. Práce s mladšími dětmi byla náročnější než s dětmi, které do včelařského kroužku chodí již více roků. Rozhovory s mladší skupinou dětí byly časově kratší než s druhou skupinou dětí. Starší děti byly mnohem více otevřené a nebály se mluvit.

5.6. Zpracování dat

Celkem bylo provedeno deset rozhovorů. Pro přehlednější zpracování byly přepsány do textového dokumentu, kde byly zakódovány v pracovní verzi s několika kódy. Dále jsem

s rozhovory pracoval hlouběji a snažil jsem se o rozšíření jednotlivých kódů a hledání souvislostí. Jevy, které byly použity v rozhovorech častěji, jsem se snažil zobecnit na kategorie a provést výslednou analýzu (příloha 11).

6. Prezentace výsledků

6.1. Popis a výpovědi dětí

Následující kapitola popisuje jednotlivé rozhovory. Celkem bylo provedeno deset rozhovorů. Na začátku je uveden rozhovor s dívkou a dále jsou již rozhovory s chlapci. Tři děti jsou starší 10 let a ostatní děti jsou mladší.

Jana, 11 let

Zájem o včely se v její rodině přenáší z generace na generaci. Byla ovlivněna svým dědečkem. Na začátku rozhovoru uvedla, že se chce zajímat o včelařství, protože v jejich rodině by nikdo jiný vztah ke včelám neměl „*děda jako včelařil, tak jsem jako chtěla se o to zajímat a nikdo jiný by to asi po něm nepodědil*“ (Jana). Dědovi je osmdesát let, jeho manželka o včely nemá zájem „*Ta spíše se stará až o med a jeho uskladnění a spotřebu*“ (Jana).

Její největší zájem je se o včely umět postarat, pracovat s nimi. Hlavním cílem je naučit se nebát a ke včelám jít. Uvedla, že určitý respekt stále má.

Z rozhovoru vyplývá, že se učí dobře a kroužek je jí nápomocen. Byla účastníkem soutěže Zlatá včela a umístila se na čtvrtém místě v oblastním kole.

Uvádí, že její obava spojená s včelařským kroužkem zahrnovala zdravotní komplikaci. V rozhovoru uvedla, že má strach z toho, že by mohla dostat žihadlo „*když mi daj to žihadlo, že prostě mi nateče noha nebo něco takovýho nebo což se často nestává, že mi dají žihadlo*“ (Jana). Její strach vyplývá ze skutečnosti, že se u ní objevuje alergická reakce. Zatím tuto situaci neřeší, pokud by se to stávalo vícekrát, musela by navštívit lékaře a poradit se s ním o dalším postupu.

Nejvíce na kroužku oceňuje, když se pracuje se včelami. Nejzajímavější činností shledává ve vytáčení medu. Důvod, který zahrnuje odměnu za celoroční péči o včely „*no prostě to je taková sladká odměna, no za celou tu péči*“ (Jana).

S ohledem na práci se včelami uvádí, že se každý rok stejná práce opakuje. Při dotazu, co se naučila v kroužku, uvedla právě zmiňované vytáčení medu a šíření.

Navštěvuje kroužek třetím rokem. Hlavním důvodem, proč si zvolila tento kroužek znovu, je fakt, že jí baví. Dále uvedla, že si chce jednotlivé činnosti neustále připomínat, aby je

nezapomněla. Do kroužku chodí ráda a je to vidět i na výsledcích při práci se včelami. Stále se zlepšuje a sleduje práci očima budoucího včelaře.

František, 9 let

V rozhovoru uvádí, že hlavním důvodem, proč si kroužek vybral, byli kamarádi „*že sem chodí pár kamarádů a oni si mysleli, že mě to tady bude bavit*“ (František). Včelařský kroužek je převážně pro kluky, pracuje se většinou s nářadím a chodí se hodně do přírody. V rozhovoru uvádí, že si sám myslel, že kroužek bude zajímavý a kamarádi ho o tom neustále přesvědčovali. Práci se včelami zvládá, nebojí se jich. Vzhledem k tomu, že na kroužek chodí s kamarády, tak žádné obavy nemá. Kamarádi ho předem informovali, jaká je náplň kroužku.

Největší přínos v kroužku vidí v možnosti práce s úly „*že do úlu se dává taková flaška nebo sklenice a do toho dávaj takový med asi, že se to musí vyndat, potom se musí místo té flašky se dát dřívko a dá se na to střecha*“ (František). On sám je v kroužku krátce, ale už se zajímá o výrobu úlů a pozoruje ostatní, co dělají. Konkrétně v rozhovoru uvedl, že se mu na kroužku líbí, že si každý může vyrobit vlastní úl.

V rozhovoru na otázku „Co ti na kroužku vyhovuje?“ uvedl, že to není jednoduchá práce, ale když se včely budou mít dobře, můžeme o prázdninách stáčet dobrý a sladký med.

Josef, 9 let

Zájem o včelařský kroužek má z důvodu aktivit v kroužku, pracuje se zde se dřevem a vytáčí se med. On ani nikdo jiný z rodiny zkušenosti se včelami nemá. Byl při prvních hodinách v kroužku nasměrován k ostatním dětem, kteří již chodí do kroužku déle, aby pracoval podle nich „*asi nemám ještě moc zkušenosti, koukám se, co dělají ostatní, pomáhám jim nosit dřevo na úl, prohlížím si nářadí, které ostatní používaj a zkouším s tím pracovat*“ (Josef). Za období, které je v kroužku, se mu změnil pohled na přírodu „*změnil se mi pohled na ní, jó trochu, už poznávám nějaký kytky, občas vidím i nějakou včelu na květu, u domu máme lípu a ta nám v létě hodně bzučí a teď už vím proč*“ (Josef). Z rozhovoru vyplývá, že sleduje kamarády a snaží se pomáhat stavět rámky do úlu a skládat úl z ostatních částí, aby mohl mít na kroužku vlastní včely „*pomáhal jsem dělat rámky na úl, potom další věci na včelí úl, to je asi všechno*“ (Josef).

Na kroužku mu především vyhovuje, že některé hodiny jsou ve Středisku volného času Mozaika, kde se staví úly, a když je hezky nebo potřebují zkontrolovat včely, chodí se ven

„no, líbí se mi, jak chodíme ke včelám, a když je ošklivo, tak pracujeme na úlech ve Středisku volného času Mozaika“ (Josef). Je v kroužku spokojen a neví, co by mu nevyhovovalo.

Jiří, 13 let

Zájem o včely má hlavně z důvodu, že do tohoto kroužku chodil jeho bratr. Hodně o včelách doma vyprávěl *„on chodil brácha na včelaře a on vždycky říkal, že je to hrozně dobrý, tak jsem to chtěl taky zkusit a od té doby, tak jako mě to začalo bavit, tak jsem začal včelařit a od té doby už sem chodím“ (Jiří). Přilákalo ho na kroužek hlavně vyprávění svého bratra o včelách a o přírodě, kterou na kroužku poznávají. Řekl *„jako když jsem sem nastoupil, tak jsem měl očekávání takový, že mě to nebude moc bavit, protože já jsem takovej, že nevydržím u všeho nějak moc dlouho, tak jako, že to zkusím“ (Jiří). Do kroužku již chodí pátým rokem, přesně sám neví, protože je to už hodně dlouho.**

Z rozhovoru vyplývá, že do kroužku se přihlašuje každý rok, protože ho to stále baví a učí se pořád nové věci. V současnosti mu práce se dřevem, při které staví úl, pomáhá ve škole při pracovních činnostech. Je seznámen s tím, jak vzít do ruky pilník nebo kladivo. On sám je spokojený, že se mu tímto způsobem zlepšuje zručnost i známky ve škole.

Očekávání z kroužku bylo pro něj ze začátku rozpačité, měl obavy, že ho to nebude bavit a že do kroužku nebude chodit. Později ho to začalo bavit natolik, že již kroužek navštěvuje řadu let.

Zkušenosti se včelami již má, ale myslí si, že ještě neví tolik, aby se mohl sám starat o včely. V rozhovoru uvádí, že je rád, že může chodit do tohoto kroužku a stále se něčemu přiučovat.

Jedna z dalších věcí, která se mu líbí na kroužku, je soutěž Zlatá včela *„asi nejvíc se mi líbila Zlatá včela, to se mi hrozně líbí, kde je to soutěž včelařů a tam právě porovnaj včelaři, jak jsou dobrý a co jako znaj z praxe a tohle“ (Jiří). Jako důvod uvádí, že si včelaři porovnávají své znalosti o včelaření, z poznávání přírody a z práce o včely. Každý rok je tato soutěž pořádána jiným městem, a také proto je tato soutěž zajímavější.*

Na kroužku má rád, když jdou ke včelám. Uvádí, že je to krásný pocit s nimi pracovat. Na otázku *„Co se na kroužku se naučil?“* odpověděl *„poznat nějaký rostliny, už jakoby ty základní, to zatím stačí a pořád se doučuju nějaký, práci se dřevem jsem se naučil a práci se včelama“ (Jiří). Kroužek navštěvuje rád a tato činnost má pro něj důležitý smysl života.*

Na kroužku ze začátku mu nevyhovovalo, že práce se dřevem a všechna činnost mu trvala déle, než chtěl. V kroužku i ve škole při dovedných činnostech ho naučili pracovat správně se dřevem a teď se mu tato činnost už líbí.

Jan, 13 let

Zájem o včely získal od strýce, který má vlastní včely „*chtěl jsem to vyzkoušet spíš jenom, ten zájem, přivedl mě k tomu strejda, že se mně to líbilo u něj, měl včely, tak se mi to líbilo*“ (Jan). Líbí se mu tato práce, a chtěl by zkusit chovat včely sám.

Uvádí, že hlavním důvodem, proč chodí do kroužku, je aby se uměl postarat o vlastní včely. Myslí si, že to umí určitě lépe, než když začal chodit na kroužek. Co se naučí v kroužku, potom konzultuje doma se strýcem. Postupem času se dozvídá stále více o práci se včelami, a to je hlavní důvod, proč má větší zájem o včely a práce se včelami ho stále baví „*dřív mě jakoby včely nebraly, nevěděl jsem tolik o nich, a teď jak se toho víc dozvídám, tak mě to začíná i víc bavit*“ (Jan).

Je spokojený s ochotou vedoucích a spoluprací mezi dětmi, které do kroužku chodí „*spolupráce jako, ochota lidí, kteří tady jsou a to chození do přírody a práce s téma zvířatama*“ (Jan). Kromě základních znalostí chovu včel se naučil v kroužku rozeznávat květiny a plody. Naučil se, kdy kvetou. Dále zjistil, co je pro včely důležité, jak se má k včelám chovat a na co si má dát pozor, když jde ke včelám.

Z rozhovoru vyplývá, že do kroužku chodí více než jeden rok. Při této otázce uvedl, že se mu na kroužku líbí, že si v kroužku našel již kamarády, se kterými se rád setkává a chce se dozvědět ještě něco víc o včelaření „*jakoby mě to bavilo a chtěl jsem si jako víc rozvíjet zkušenosti a jako když jsem se už do toho dal, tak když už mám jako už vlastní úly, a tak jako abych se ještě víc o tom dozvěděl a kvůli těm lidem, který jsou tady, kámoše už tady mám a abych pobral hodně zkušeností*“ (Jan).

Jaroslav, 9 let

Kroužek včelařství si vybral z důvodu zájmu dovědět se více o včelách a o jejich životě. Doma mají velkou zahradu a otec zde již má vlastní úly. Při dotazu na otázku, jaké měl očekávání z kroužku uvedl, že se naučí pracovat se včelami a starat se o ně. Dále uvedl, že až bude dospělý, bude mít také vlastní včely na zahradě, jako má jeho otec, bude je chovat a vyrábět vlastní med.

Z rozhovoru vyplynulo, že ještě nemá žádné zkušenosti se včelami, že teprve v kroužku sleduje kamarády, co dělají.

Myslí si, že bude mít jiný náhled na přírodu „dobrá, výjimečná, chtěl bych poznat toho víc, třeba nějaký rostliny, které včely potřebují, k tomu, aby mohly na ně létat a brát z nich pyl“ (Jaroslav). Všimá si přírody kolem sebe, ví nebo si alespoň myslí, jak včely pracují, aby mohly vyrobit med.

Žádné obavy z kroužku a z práce se včelami nemá. Naopak se mu velmi líbí chození ke včelám, k úlům, které mají již někteří kamarádi z kroužku.

Podle něj se již v kroužku něco naučil například dýmat. Při tomto dotazu vysvětlil, co znamená dýmání. Popsal, že když se přijde k úlům, musí se dát pozor, aby včely nezaútočily, a dýmáním ošetruje včelí plásty „no zatím nic moc, no hlavně, když se přijde ke včelám, tak se musí dejmat, dát pozor, aby na nás nezaútočili, potom se musí krmit, v zimě se musí zazimovat, aby nezmrzly“ (Jaroslav).

Z dalšího dotazu vyplynulo, že v kroužku je spokojený, že mu vše vyhovuje a práce se včelami ho baví.

Vojtěch, 6 let

Kroužek včelařství si vybral z důvodu, že již dříve do kroužku chodil jeho bratranec. On sám ještě včely nemá, a tak neví, jestli ho to bude bavit nebo jestli se dokáže o včely postarat.

Zatím se byl u včel podívat s vedoucím a ostatními dětmi. Moc se mu to líbilo „tak to hodnotím dobře, že to bylo dobrý, zatím jsem se byl u včel jenom podívat s vedoucím a s ostatními dětmi, viděl jsem úly a včely, které tam sedaly na plásty, bylo jich tam hodně a některé z úlu vylétaly a některé se zase vracely“ (Vojtěch).

Uvádí, že za tu krátkou dobu, co je zatím v kroužku, má již jiný pohled na přírodu „v tom, že jak kolem tebe bzučej ty včely, začínám se dívat na květiny a stromy, kde je slyšet nebo vidět včely, je zajímavé, že mají rády žlutou barvu, alespoň si to myslím“ (Vojtěch). Dozvídá se nové věci o květinách a stromech, říká, že je zajímavé pozorovat včely v přírodě, třeba jak bzučí kolem nás.

V rozhovoru uvedl, že je na kroužku zatím spokojený a baví ho práce na výrobě úlu. Nejvíce ho zaujala výroba nástavků a rámečků do úlu a práce s rámkami.

Při dotazu, co se mu nelíbí v kroužku, uvedl, že úly jsou na kopci a oni musí stále chodit nahoru a dolů.

Naučil se v kroužku ošetřovat včely před zimou a vyrábět rámy „v zimě se to musí zacpat a dát se léčivo a na jaře taky a pak ještě, jak se dělá úl a pak ještě ty rámy“ (Vojtěch). Naučil se, jak pořádně úly zacpat na zimu, aby včely v úle nezamrzly, a že před zazimováním se včelám musí podat léčiva. Některé tyto poznatky mu byly vysvětleny na kroužku, jiné si přečetl v časopise o včelaření.

Martin, 11 let

Zájem o včelařský kroužek se u něj objevil, když uviděl úly „protože mě to jako by se mi to líbilo, že jsem to viděl u toho Domu děti nebo né u toho Bělišťě a prostě že jsem si chtěl nějaký kroužek vybrat, že jsem žádnéj neměl“ (Martin). Chtěl si vybrat kroužek, do kterého by rád chodil, protože ještě žádný kroužek nenavštěvoval a zaujal ho právě včelařský kroužek. Navštěvuje kroužek už druhým rokem a naučil se již starat o včely „no prostě, že se budeme učit to o těch včelách a že prostě budeme chodit s tím náčiním ven k úlům a budeme tam něco dělat s těma včelama“ (Martin).

Uvádí, že se naučil o včelách tolik, že se zúčastnil soutěže Zlatá včela, na které se umístil devatenáctý.

Všechny poznatky z kroužku si zapisuje na papír a později je doma otcem probírají. V rozhovoru se dále zmínil, že si rád čte časopis Včelaři, který otec odebírá. Pohled na přírodu se mu změnil „já docela dobře umím poznávat ty kytky, ty stromy a tak, takže jsem se naučil poznávat přírodu podle toho, které květiny a stromy včely obletují, vím už, které kytky kvetou na jaře a které v létě“ (Martin). Je mnohem bohatší o poznatky, naučil se poznávat květiny a stromy, ví, co včely potřebují ke svému životu.

Z rozhovoru vyplynulo, že se mu v kroužku líbí, že tam má kamarády a jednoho kamaráda i ze stejné vesnice, ve které sám bydlí. Práce na úlu ho baví a nejvíce ho zaujalo drátkování, které je velmi důležitou činností každého včelaře. V současnosti má svůj úl, a tak se může starat o vlastní včely a myslí si, že už z něj bude brzo dobrý včelař.

Zdeněk, 8 let

Zájem o včelařský kroužek má, protože jeho děda vlastní včely. On sám by se chtěl o včely starat a dědovi v chovu včel pomáhat „protože děda po mě, děda dělá ten ty včely a takže

jsem to chtěl umět, líbí se mi tato práce, rád pozoruji včely okolo úlů, děda mě pouští i k nějaké práci se včelami“ (Zdeněk). Rád chodí k dědovi, hodně času tráví s ním u včel nebo si o nich povídají. Děda je dlouholetý člen včelařského spolku.

V dotazu, co od kroužku očekává, uvedl, že budou s panem vedoucím chodit za včelami k úlům. Má pocit, že by se dokázal postarat v současnosti o včely, tak na dvacet procent.

V rozhovoru řekl, že pohled na přírodu se mu změnil, když začal chodit do kroužku *„že včely přenašej ten pyl do úlu a že s toho uměj vyrobiť ten med, poznal jsem, které rostliny hlavně včely potřebují, kdy kvetou stromy“ (Zdeněk). Po tomto dotazu uvedl, že je to skoro zázrak, jak včely přenašejí pyl a nektar do úlu a potom z něj dělají med.*

Při dotazu, co je jeho hlavní obavou uvedl, že má strach z bodnutí včely.

Jeho největším zájmem je, a to se mu nejvíce na kroužku líbí, jak se vyrábějí úly *„jak vyrábět třeba nástavek anebo třeba, co ještě ty rámky a potom s toho vznikne úl, který můžu používat k chovu včel“ (Zdeněk). Naučil se vyrábět rámky a nástavky. Je to práce se dřevem a tato činnost ho baví. Jeho cílem je získat hodně zkušeností a postavit si vlastní úl.*

Do kroužku chodí prvním rokem, a tak teprve pozoruje kamarády, jak pracují a jak se chovají ke včelám. Snaží se hodně si zapamatovat, aby v budoucnu mohl pomáhat dědovi se včelami.

Miroslav, 9 let

Zájem o včelařský kroužek má, protože si myslí, že ho práce se včelami bude bavit. Očekával, že v létě budou chodit za včelami k úlům a v zimě budou stavět úly. Předpokládal, že s tím bude hodně práce. Uvedl, že svoji práci se včelami hodnotí, jako začátečník, i když chodí na kroužek již druhým rokem, ale že se ještě musí hodně učit. Při dalším dotazu uvedl, že si myslí, že se mu změnil názor na přírodu. Jako důvod uvedl, že již včely a okolí vnímá jinak než předtím.

V rozhovoru uvedl, že když se přihlašoval do kroužku, měl největší obavy z alergie, jestli ji nemá na bodnutí včely *„né, jenom že, když jsem dostal přihlášku, tak jsem se bál, jestli nemám nějakou alergii na včely, ale potom jsem zjistil, že né“ (Miroslav).*

Na dotaz, co se mu nejvíce líbí na kroužku, řekl, že je to stáčení medu a potom přidal *„třeba stavět ty rámky, ty nástavky a taky třeba, kdy jako zasáhnout jako do těch včel, to jsem se bál dělat nebo se včelím morem“ (Miroslav). Naučil se stavět rámky a nástavky. Má velké*

obavy sáhnout do úlu, toho se nejvíce bojí. Má strach z nemocí, které můžou včely dostat, třeba včelí mor. Rád si o těchto problémech přečte v knihách o včelaření, které si chodí půjčovat do městské knihovny.

7. Analýza výsledků

V této kapitole jsou uvedeny výsledky, které jsou porovnány z pohledu zkoumaných dětí. Celá kapitola je rozdělena do tří podkapitol. Obsahem jsou následující témata – rodinné zázemí dětí, sekundární vnitřní motivace a jejich vstupní očekávání, proměny vztahu dětí k přírodě, postup změn v chování dětí ke včelám a nepřekonané obavy.

Pro samotný výzkum byly stanoveny tři výzkumné otázky, které budou v následující části podrobněji analyzovány.

První stanovená výzkumná otázka zní: *Jak se měnila vstupní motivace dítěte v průběhu absolvování včelařského kroužku?*

Pro zjištění odpovědi na první otázku byly provedeny rozhovory, kdy bylo důležité zjistit širší kontext každého dítěte. Výzkum byl zaměřen na rodinné zázemí každého člena včelařského kroužku a jejich sekundární vnitřní motivaci.

Rodinné zázemí

Z provedených rozhovorů mohu analyzovat, že na začátku školního roku byla u většiny dětí externí motivace na účasti ve včelařském kroužku. U poloviny dětí byl hlavním důvodem účasti na včelařském kroužku rodinný příslušník. Příslušník rodiny chce, aby mu v budoucnu dítě bylo schopno pomoci se samotným chovem včel. Druhá polovina dětí byly děti, kde jejich rodič chce, aby dítě navštěvovalo kroužek, který je zaměřen na přírodu a životní prostředí kolem nás.

Názorným příkladem mohou být dvě děti z provedeného výzkumu. Děti mají dědu, který vlastní zahradu se včelími úly. Jak již bylo zmiňováno výše, na začátku převažovala externí motivace na účasti ve včelařském kroužku. Postupem času se jejich motivace změnily. Z výzkumu vyplývá, že by děti jednou rády převzaly úly po dědovi a v současnosti se svými znalosti již pomáhají pracovat se včelami.

Dalším příkladem jsou děti, které mají u domu velkou zahradu, kde samotný otec chová včely „*a že se naučím s těma včelama a až budu dospělej, tak je budu chovat, můj táta má na zahradě dva včelí úly a možná jich bude mít víc no, když mu pomůžu, a budeme na to dva*“ (Jaroslav).

Další chlapec má strýce, za kterým jezdí na vesnici a pomáhá mu při práci se včelami „*spíš jako něco se naučit o včelách, přiučit se a zkusit se starat o ty včely a když mi to strejda dovolí, tak bych mu třeba mohl pomoc, třeba stáčet med nebo tak*“ (Jan).

Sekundární vnitřní motivace

Prostřednictvím rozhovorů bylo zjištěno, že většinu dětí do kroužku zapsali rodiče, kteří měli svoji vlastní motivaci pro volbu včelařského kroužku. Objevovaly se zde důvody jako je pokračování tradice v chovu včel v rodině nebo vyplnění volného času. Z výzkumu vyplývá, že se postupem času změnila vnější motivace rodičů na vnitřní motivaci dětí.

Některých novým dětem trvá déle, než se zapojí do samotného kroužku, ale s postupem času převážnou většinu dětí kroužek baví. Na otázku, která byla pokládána dětem - co se jim na včelařském kroužku líbí, odpovídaly různými způsoby „... *to dejmování, chození ke včelám, vidět, jak včely pracují a vyrábí med, stavění úlů a ták*“ (Jaroslav). Další motivace, která se v rozhovorech objevila, je v podobě sklenice medu, kterou mohou děti sami stočit „*těším se, jak budeme chodit k těm včelám, jak budeme stáčet med, a to je asi všechno*“ (Josef).

Děti, které vědí, že budou mít v budoucnu vlastní úly, zajímá aktivita spojená se stavěním úlů „*jsem na kroužku první rok, a tak se už moc těším, až budu mít svůj úl a nebudu muset jenom koukat na ostatní*“ (František). Každé dítě staví úl podle svých zkušeností a možností. Z rozhovorů vyplývá, že některé děti jsou zručnější a mají svůj úl postavený rychleji, jiným to jde pomaleji. Při výzkumu bylo zjištěno, že děti mají největší problém s rozměry úlů a velikostí rámečků.

Výše byla uvedena část dětí, u kterých se jejich motivace změnila z vnější na vnitřní. Zbylé děti z výzkumu nemají nikoho v rodině, kdo by měl včelstvo. Děti převážně bydlí v panelovém domě. Tři děti bydlí v rodinném domě a mají tak možnost si postavit vlastní úly. Středisko volného času Mozaika umožňuje výrobu vlastních úlů i možnost zanechat si vlastní úl na pozemku organizace „*protože je to dost aktivní a pracuje se zde se dřevem, doma máme malou zahradu a kousek od domu má Mozaika své úly na zahradě u Bělišťě, a tak jsem si myslel, že bych někdy mohl na tyto úly dávat pozor, až to budu umět*“ (Josef).

Další otázkou, kterou jsem se zabýval, bylo samotné hodnocení zkušeností se včelařským kroužkem. Děti, které byly v kroužku krátce, odpověděly, že žádné zkušenosti zatím nemají. Skupina dětí, které mají již nějaké zkušenosti, odpovídaly různě „...*no jako dobře, byla jsem na soutěži na Zlaté včele a byla jsem čtvrtá...*“ (Jana) nebo „*a já bych řekl, že kdybych měl včely, tak nedokážu se starat tak úplně dobře, ale že by přežili a si myslím, že jó*“ (Jiří).

Zajímavostí bylo, že některé děti mají svůj blok, do kterého si zapisují svůj postup při stavbě úlu „*mám nějaký papíry, na které si všechno zapisuji a potom to ukazuju doma tátovi a povídáme si o tom*“ (Martin). Můžeme to pokládat za další bod k pozitivnímu hodnocení kroužku.

Druhá stanovená výzkumná otázka zní: *Jak dítě reflektuje svoji pozici ve včelařském kroužku?*

Abych byl schopen odpovědět na položenou výzkumnou otázku, zabýval jsem se tématem vstupní očekávání dětí do včelařského kroužku.

Vstupní očekávání do včelařského kroužku

Každé dítě, které začalo navštěvovat včelařský kroužek, bylo v úvodu seznámeno, co je náplní kroužku. Při samotném výzkumu bylo zjištěno, že devět dětí mělo určité očekávání při vstupu do kroužku. Jeden chlapec na tuto otázku neznal odpověď. Základní očekávání, které děti měly při vstupu do kroužku, bylo naučit se pracovat se včelami, nebát se jít ke včelímu úlu, vytáčet med.

Další očekávání, které se ve výzkumu objevilo, bylo spíše individuální. Příkladem může být František, který se chtěl seznámit s novými kamarády a naučit se pracovat se dřevem. Další byl Jiří, který se ze začátku bál, že ho včelařský kroužek nebude bavit. Posléze byl rád, že se jeho očekávání změnilo „*třeba se budeme učit něco nového, navíc ke včelám mě baví chodit i vyrábět tady, protože mi to pomohlo třeba i ve škole, když máme pracovní činnosti, tak tam vyrábíme taky se dřevem, tak tady mě dali takový náhon na to, abych měl v té škole i dobrý známky*“ (Jiří).

Poslední dva byli Martin a Miroslav. Martin doufal, že mu včelařský kroužek přinese zkrácení volného času. Miroslav se těšil na práci se dřevem a následné postavení úlu a v létě na stáčení medu. „*no, očekávání mám takový, že s tím bude hodně práce s těma včelama, a že přes zimu děláme všelijaký úly, další nástavky, rámy a na podzim a na jaře budeme*

chodit k úlům, které jsou už vyrobeny a létají tam včely, v létě potom budeme stáčet med“ (Miroslav).

Třetí výzkumná otázka, která byla stanovena: *Jak se změnil přístup dětí k přírodě a ke včelám?*

Dotazy v této části směřovaly k nastínění důležitosti vzájemného propojení dětí s přírodou a se včelami. Konkrétněji jsem zjišťoval, jak postupem času probíhají proměny vztahu k přírodě, postup změn u dětí v chování ke včelám a jejich získaných vědomostí k nepřekonaných obavách z interakce se včelami. V části výzkumu jsem zaměřil na testovou otázkou, co by děti udělaly, kdyby jim na ruce přistála včela.

Proměny vztahu dětí k přírodě

Rozhovory, které byly provedeny, se zaměřovaly na samotné pochopení přírody dětmi. Z výzkumu vyplývá, že je důležité vést děti k celkovému pohledu na přírodu. Nezabývat se pouze včelami, ale zasadit je do celého kontextu. V rozhovorech se objevuje rozvoj dětí i v jiných aspektech *“já docela dobře umím poznávat ty kytky, ty stromy a tak, takže jsem se naučil poznávat přírodu podle toho, které květiny a stromy včely obletují, vím už, které kytky kvetou na jaře a které v létě“* (Martin).

Pozorováním jsem zjistil, že je důležité, aby si děti zvykly na samotnou přírodu a rozmary počasí. Pokud se děti cítí v přírodě bezpečně, tráví zde i více času. Čím více, zde tráví času, tím více přírodu poznávají *“protože tak chodíme občas, teď jsme teda nebyly, ale chodíme občas na procházky, že třeba se nás pan Horna zeptá, jaká je to třeba kytky, a to se mi třeba hodí o přírodopisu, protože teď bereme kytky nebo budeme brát a tam se to asi bude hodit na poznávačku“* (Jiří). Děti jsou již schopné si uvědomit, že je příroda pro člověka důležitá *„...no prospívá to tý přírodě takže, to opylují a kdyby nebylo včel, tak ty květy nejsou“* (Jana). Děti jsou schopny si uvědomit důležitost kladného vztahu k přírodě.

Postup změn u dětí v chování ke včelám

V této oblasti výzkumu jsem se zaměřil na získané znalosti dětí v průběhu včelařského kroužku. Ptal jsem se základní otázkou, *Co všechno ses naučil ve včelařském kroužku?* Odpovědi byly u hodně dětí stejné. U nových dětí bylo vidět, že překonaly počáteční strach ze včel a získaly poznatky o tom, jak se starat o včelstvo. Děti se seznámily se životem včel

a mají pocit, že již včelaření znají „*třeba to drátkování, udělal jsem si už svůj úl, už pracuju s těma včelama, jako bych, se cítím trochu jako už budoucí včelař*“ (Martin). Z výzkumu vyplývá, že si většina dětí uvědomuje nutnost porozumět včelám. Tímto faktem pak neškodí sobě ani jim.

Děti, které navštěvují včelařský kroužek více než jeden rok, odpovídaly „*starat se ty včely jakoby rozeznávat jakoby různé kytky a plody, kdy kvetou, co se z nich získává, co je pro ty včely důležitý, jak se k nim máme chovat, jak se k nim nemáme chovat, co mají včely rády, co nemají, jak si na ně dávat pozor a asi to je všechno*“ (Jan).

Nejčastější odpovědí byla práce s úly. Ve včelařství je tato práce nejzásadnější. Šest dětí odpovědělo, že se naučilo pracovat se dřevem, vyrábět rámky, nástavky. Tři děti odpověděly, že umí pracovat se včelami. Umí je krmit, léčit a zazimovat. Zajímavostí je samotný včelí med, který se objevuje v rozhovorech velmi často. Velká většina dětí hodnotí kladně společnou práci na stáčení medu „*těším se, jak budeme chodit k těm včelám, jak budeme stáčet med, a to je asi všechno*“ (Josef).

Velká úroda je odměnou pro děti, kterou dosáhnou společnou prací „*že tady mám kamaráda z vesnice a že jsme se toho hodně naučili*“ (Martin). Z výzkumu vyplývá, že práce se včelami posiluje jejich sebedůvěru a na druhou stranu se mění jejich představy o chovu včel. Děti jsou překvapené, když zjistí, jaká práce se skýtá za jednou sklenicí medu.

Pro zjištění reakce dětí na včelu byl zvolen mentální test. Děti před sebe nastavily ruku, na kterou jsem položil prst a řekl: „*Na ruku ti přistane včela, co uděláš?*“. Odpovědi jsem zpracoval do tabulky, která je uvedena (v příloze 12) bakalářské práce.

Z výzkumu vyplývá, že děti, které navštěvují včelařský kroužek, znaly odpověď. Odpovědí jednoho dítěte bylo, že je rádo, když mu včela sedne na ruku, může si ji tak lépe prohlédnout. Správnou odpovědí je, že děti nesmí být zbrklé, musí nechat čas na to, aby včela v klidu odletěla.

Nepřekonané obavy

Ze všech provedených rozhovorů vyplývá, že po získání základních informací o včelách a včelaření děti velmi pomalu, ale postupně, ztrácí obavy z interakce se včelou. Ve výzkumu byla položena základní otázka - *Jaké obavy máš spojené s včelařským kroužkem?*. Z výsledků vyplývá, že děti, které jsou zkušenější a navštěvují včelařský kroužek, se snaží

vyprávět novým dětem o jejich prvotních obavách. Přesto se často ve výzkumu objevovalo, že nové děti bojují s pocitem, že každá včela, která se okolo něj objeví, mu dá žihadlo „... *obavy hrozný to určitě, jakoby bál jsem se docela žihadel a tohohle a potom mě poprvý d'obla a tak nebylo to nic moc*“ (Jiří). Další obavy, které se ve výzkumu objevovaly, byly spojené s alergií na včelí jed „...*když jsem dostal přihlášku, tak jsem se bál, jestli nemám nějakou alergii na včely, ale potom jsem zjistil, že ne*“ (Miroslav).

Problém, který se pojí s tímto tématem, je samotné chování nových dětí při vstupu ke včelám. Při rozhovorech bylo zjištěno, že se děti musí řídit radami starších a zkušenějších dětí nebo vedoucích. Musí se pochybovat kolem úlů klidně a pomalu. Některé děti to nerespektují, a tudíž včely znervózní a může dojít k bodnutí.

8. Diskuze

Pro získání informací pro bakalářskou práci jsem provedl výzkum ve včelařském kroužku. Celý výzkum byl prováděn s dětmi, které jsou pravidelnými účastníky včelařského kroužku. Cílem výzkumu bylo zodpovědět nadefinované výzkumné otázky. První z nich byla otázka: *Jak se měnila vstupní motivace dítěte v průběhu absolvování včelařského kroužku?*

U vstupní motivace dětí, které docházely do včelařského kroužku, byl vliv ze strany rodiny. Děti mají doma rodinného příslušníka, který již včely chová a chce, aby jim dítě v budoucnu pomáhalo s chovem včel nebo aby včely převzalo. Z rozhovorů bylo patrné, že tato motivace pochází z vnějšku. U dvou dětí byla motivace od začátku vnitřní. Děti uvedly, že se jim líbilo pozorovat včely na stanovišti u Muzea Bělíště a chtěly se o včelách dozvědět víc. V průběhu docházení na kroužek se motivace dětí měnila. Dle mého názoru to bylo tím, že děti si vyzkoušely práci se včelami a manuální práci na stavbě nástavků. Na otázku, co je na kroužku nejvíce baví odpovídaly, že je baví práce se dřevem, práce se včelami. Celkem 5 dětí uvedlo, že by chtělo mít vlastní včely. Tady vidím posun motivace. I z pozorování bylo patrné, že děti se rády zapojují do práce se včelami a žádné dítě neprojevalo odmítavou reakci, když se mělo přiblížit k úlu a například dýmat do včel nebo manipulovat s rámkou.

Druhá výzkumná otázka byla: *Jak dítě reflektuje svoji pozici ve včelařském kroužku?*

Cílem bylo zjistit, jaká očekávání mají děti od včelařského kroužku. Odpovědi dětí se shodovaly v několika oblastech: pracovat se včelami, nebát se jít ke včelímu úlu a vytáčet med. Naplnění tohoto cíle jsem realizoval primárně skrze pozorování dětí přímo na kroužku. U dětí, které docházely na kroužek více než jeden rok, nebyl problém jít ke včelám a manipulovat s nimi. Jejich očekávání už mělo reálné podklady z minulosti. Věděly, jaká je práce se včelami a svoje odpovědi zaměřovaly na rozšíření dovedností jako je třeba vytáčení medu. Že zkušenější děti upevňují své znalosti a dovednosti, jsem se přesvědčil při práci v terénu. Když bylo potřeba pomoci nováčkům, zkušenější děti jim poradily nebo ukázaly, co mají dělat. Při práci u včel jsme děti dali do dvojice nováček-zkušený člen včelařského kroužku a zajistili jsme si, že nováčci viděli jak pracují jejich vrstevníci se včelami. Tímto způsobem jsme se snažili snižovat obavy dětí jít ke včelám a začít s nimi pracovat. Zkušenější děti si tak upevňovaly své získané včelařské znalosti a dovednosti. Postupem času se nováčci zbavili ostychu a pracovali i dva nováčci spolu. Z tohoto hlediska mohu říci, že očekávání dětí nebát se jít ke včelímu úlu, jsme splnili.

Třetí otázka byla: *Jak se změnil přístup dětí k přírodě a ke včelám?*

Na tuto výzkumnou otázku jsem se snažil odpovědět rozhovory s dětmi a pozorováním dětí v terénu. Z odpovědí dětí vyplývá, že docházení do kroužku jim pomohlo více si všímat přírody kolem sebe. Děti v rozhovorech uvedly, že více poznávají květiny a stromy, pozorují, jak včely opylují květy, rády se starají o včely. Tyto odpovědi mohu potvrdit i z mého pozorování. Při docházení ke včelínu na Brodci se děti samy zajímaly o rostliny a stromy, které jsme cestou potkávali. Při kontrole úlů, kdy děti vyndávaly rámky, se zaujetím pozorovaly práci včel a jejich pohyb po rámečkách. Při vytáčení medu, kdy na medových plástvích zůstali trubci, si je děti braly na ruku a pozorovaly je. Mohl jsem zde vidět reálný postup dětí při interakci se včelou. Na začátku kroužku, když jsem s dětmi dělal mentální test, který je popsán v kapitole o analýze výsledků, jsem dětem položil otázku: *„Na ruku ti přistane včela, co uděláš?“* Jejich odpovědi jsem zaznamenal do tabulky (příloha 12). Většina dětí věděla, že nesmějí být zbrklí a počkat až včela odletí. Protože se při vytáčení medu jednalo o trubce a děti věděly, že jim žádné nebezpečí v podobě bodnutí nehrozí, tak si trubce v klidu vzaly na ruku a prohlížely si ho. Jedná se o posun ve vztahu ke včelám. Dle mého pozorování přímá práce se včelami u dětí zmenšila jejich obavy jít ke včelám. Co se týká obavy ze včelího bodnutí, uvedly 3 děti, že se bály žihadla. U dvou dětí byla obava podložena alergií na včelí jed.

Závěr, že se děti nebojí jít ke včelímu úlu, jsem podložil i tabulkami, které jsou přílohou této práce (příloha 4 – příloha 9) a zkoumám v nich vzdálenost dětí od včelího úlu. Z tabulek je patrné, že nováčci se na začátku kroužku drželi od úlů ve větší vzdálenosti než zkušenější děti. Postupem času se nováčci více přibližovali k úlu, až se přiblížili na podobnou vzdálenost jako zkušenější děti.

9. Závěr

Cílem této práce bylo zhodnotit, jak jednotlivé děti pomocí přímého kontaktu s přírodou a včelami posilují svůj vztah. Dílčí téma bylo, zda děti považovaly čas strávený na včelařském kroužku za přínosný. K dosažení tohoto cíle byly zvoleny tři výzkumné otázky. Cíl práce byl dosažen, všechny výzkumné otázky byly zodpovězeny.

K naplnění cíle byl zvolen postup, který v teoretické části práce rozebírá trávení volného času v přírodě, rozvíjení vztahu k přírodě z pohledu dětí. Teoretická práce se nesnaží o pouhé popsání teoretických poznatků, ale o jejich propojení s praktickou částí práce.

Druhá polovina práce obsahuje praktickou část, která shrnuje získané výsledky z provedeného výzkumu. Praktická část je snahou o možné rozšíření tématu posilování vztahu k přírodě skrze včelařský kroužek. Výzkumu se zúčastnilo celkem 10 dětí, z nichž 5 bylo na včelařském kroužku nových a 5 dětí na kroužek chodilo déle. Bylo možné pozorovat rozdíly mezi nováčky a zkušenými dětmi při práci se včelami. Při rozhovorech zkušenější děti uvedly, že je kroužek baví a chtějí si prohloubit své včelařské znalosti a dovednosti.

První výzkumná otázka byla zaměřena na vstupní očekávání dětí při vstupu do včelařského kroužku. Zaměřovala se na externí motivaci posílenou sekundární vnitřní motivací, následně, která byla oslabená interakcí se včelami. Na základě provedeného výzkumu můžeme vidět, že právě interakce se včelami je největším problémem vstupu do takto zaměřeného kroužku. Odstranit tento problém, je převážně v kompetenci vedoucích, kteří musí děti přesvědčit správným náhledem na celou situaci.

V druhé výzkumné otázce byly zkoumány zkušenosti dětí, pocity z využití volného času ve včelařském kroužku. Při řešení tohoto problému bylo ověřováno, zda ve včelařském kroužku je dostatek možností na získání zkušeností s přírodou a se včelami, a jak se jejich vztah v průběhu roku mění pomocí přímých kontaktů s přírodou. Na dané téma několik dětí odpovědělo, že by již chov včel zvládlo s pomocí druhé osoby.

Třetí výzkumná otázka měla odhalit, jaké proměny se objevily u dětí postupem trávení volného času v přírodě. Většina dětí hodnotila včelařský kroužek jako přínosný k využití volného času a k posílení vztahu k přírodě.

Nicméně není možné závěry plynoucí z výzkumných otázek zobecňovat. Jednalo se o malou skupinu dětí, které se výzkumu zúčastnily. Na celou práci lze nahlížet z pohledu vybraných dětí s jejich subjektivním hodnocením.

Během celého výzkumu se objevovala řada dalších témat, která by mohla přispět k rozvíjejícímu se zkoumání dané problematiky.

Pro mě osobně bylo zpracování této bakalářské práce velkým přínosem. Hlavní výhodou shledávám v přímém kontaktu s jednotlivými dětmi, kdy provedení rozhovorů bude přínosné do mé budoucí praxe.

Téma této bakalářské práce hodnotím jako velmi zajímavé, a to i pro můj další osobní rozvoj. V souladu se získanými poznatky z praktického výzkumu konstatuji, že volnočasové aktivity zaměřené na přírodu přispívají k rozvoji dětí. Je proto důležité zabývat se dětmi a vychovávat je v souladu s přírodou. Učit je, jak přírodu poznat a pochopit. Věřím, že děti, které zažijí kontakt s přírodou na vlastní kůži, jsou schopni si vše lépe zapamatovat.

Snažme se děti naučit kvalitní život v souladu s přírodou.

„Příroda je proti nám ve výhodě, může existovat bez nás, my bez ní zahyneme.“

(Azcity, 2009)

10. Seznam použité literatury

Tištěné zdroje:

1. CORNELL, J. B., 2012. *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0145-8.
2. DANIŠ, P., 2016. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh?*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-610-1.
3. DRESNER, M., GILL M. Environmental education at summer nature camp. *Journal of Environmental Education* [online]. 1994, **25**(3), 35-41 [cit. 2017-06-21]. ISSN 00958964.
4. FRANĚK, M., 2006. Výzkum antropocentrických a biocentrických postojů k přírodě v české populaci. *STREJČKOVÁ, Emilie. Výzkum odcizování člověka přírodě. Závěrečná zpráva*. Praha: Toulcův dvůr.
5. GUSTIN, Y., 2010. *Ilustrované včelařství: rodinná příručka pro odvážné včelaře*. Praha: Baobab a GplusG. ISBN 978-80-87060-27-8.
6. HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-736-7040-2.
7. KIRCHNER, J., 2009. *Psychologie prožitku a dobrodružství: pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2562-5.
8. KOHÁK, E., 2000. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5086-9.
9. KRAJHANZL, J., 2014. *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Brno: Lipka-školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou. ISBN 978-80-87604-67-0.
10. MORRISONOVÁ, A., 2013. *Včelaření krok za krokem: od nákupu včelstva do první sklizně medu*. Praha: Knižní klub. ISBN 978-80-242-4215-6.
11. PINC, K., 1977. *Učíme se včelařit: příručka pro začínající včelaře*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství. ISBN 07-001-80.
12. VAN DEN BORN, R., 2006. Implicit philosophy: Images of the relationship between humans and nature in the Dutch population. *Visions of Nature: A Scientific Exploration of People's Implicit Philosophies Regarding Nature in Germany, the Netherlands and the United Kingdom*. Berlin, Hamburg, Münster, 63-84.

13. VAN MATRE, S., JOHNSON B., 2013. *"Earthkeepers" - Strážci Země*. West Virginia: The Institute for Earth Education. ISBN 978-0-917011-25-2.
14. VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ M., 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024717708.
15. VOŠAHLÍKOVÁ, T., 2010. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-537-1.
16. WITT, R., 2008. *Vnímejme přírodu všemi smysly: metodická pomůcka pro smyslové vnímání přírody*. 2. vyd. Horní Maršov: SEVER. ISBN 978-80-86838-25-0.
17. ZELENÝ KRUH. 2009. *Člověk příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. Praha: Zelený kruh, s. 28–36. APEL. ISBN 9788090396852.

Internetové zdroje:

1. 7 kroků, 2017. *Ekoškola* [online]. [vid. 2017-06-17]. Dostupné z: <https://ekoskola.cz/cz/7-kroku>
2. Azcitaty. *Citáty o přírodě Jaromír Kolář* [online]. 2009 [vid. 2017-05-14] dostupné z: <http://citaty.net/citaty-o-priode>
3. Asociace lesních MŠ. *Legislativa* [online]. 2017 [vid. 2017-05-16] dostupné z: <http://www.lesnims.cz/lesni-ms/legislativa.html>
4. BROUKALOVÁ, L., NOVÁK M. *Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice*. [online]. 2011 [vid. 2017-05-14] dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/cile_indikatory_evvo_dokument/\\$FILE/OEDN-Cile_a_indikatory_EVVO-20110118.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/cile_indikatory_evvo_dokument/$FILE/OEDN-Cile_a_indikatory_EVVO-20110118.pdf)
5. ČRDM – výsledky šetření Tábory 2016–2017, 2017. *Adam.cz* [online]. [vid. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/clanek-2017050088-crdm-vysledky-setreni-tabory-2016-2017.html>
6. Den země. *O dni země* [online]. 2009 [vid. 2017-05-31] dostupné z: <http://www.denzeme.cz/>
7. Den stromů. *20. říjen – Den stromů* [online]. 2008 [vid. 2017-05-31] dostupné z: <http://www.enviweb.cz/clanek/les/103992/20-rijen-den-stromu>
8. Hnutí Brontosaurus. *O nás* [online]. 2015 [vid. 2017-05-31] dostupné z: <https://www.brontosaurus.cz/>
9. HOWLEY, A., HOWLEY M., CAMPER C., PERKO H., 2011. Place-Based Education at Island Community School. *The Journal of Environmental Education* [online]. 42(4), 216-236 [vid. 2017-06-16]. DOI: 10.1080/00958964.2011.556682. ISSN 00958964. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00958964.2011.556682>
10. KRAJHANZL, J., 2012. Děti a příroda: Období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy [online]. In: MÁCHAL, A., NOVÁČKOVÁ H., SOBOTOVÁ L. *Úvod do environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání: soubor učebních textů*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání. [vid. 2017-06-16]. ISBN 978-80-87604-01-4. Dostupné také z: <http://www.ekopsychologie.cz/soubory/evyvoj.pdf>
11. KRČMÁŘOVÁ, J., 2009. Hypotéza biofilie Edwards O. Wilsona. *Envigogika* [online]. 4(3), - [vid. 2017-06-17]. DOI: 10.14712/18023061.45. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/45>

12. Liga lesní moudrosti. *Woodcrafterský zákon* [online]. 2013 [vid. 2017-05-31] dostupné z: <http://www.woodcraft.cz/>
13. Nadace Proměny Karla Komárka. *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas. Nadace Proměny Karla Komárka* [online]. 2016 [vid. 2017-05-14] dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz>
14. Proč Ekoškola, 2017. *Ekoškola* [online]. [vid. 2017-06-17]. Dostupné z: <https://ekoskola.cz/cz/proc-ekoskola>
15. RVP. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2017. [vid. 2017-05-14] dostupné také z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>
16. Skaut. *Co je Skauting* [online]. 2017 [vid. 2017-05-31] dostupné z: <https://www.skaut.cz/>
17. The Belgrade Charter. *The Belgrade Charter (1975)* [online]. 2017 [vid. 2017-01-16] dostupné z: <http://www.gdrc.org/uem/ee/belgrade.html>
18. Tbilisi Declaration. *Tbilisi Declaration (1977)* [online]. 2017 [vid. 2017-01-15] dostupné z: <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>

Seznam příloh

Příloha 1: Medonosné byliny a dřeviny

Příloha 2: Barvy květů během jednotlivých ročních období

Příloha 3: Základní hygienická pravidla

Příloha 4: Tabulka č. 1: Práce s dýmákem a rámky

Příloha 5: Tabulka č. 2: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Příloha 6: Tabulka č. 3: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Příloha 7: Tabulka č. 4: Práce s dýmákem a manipulace s nástavky

Příloha 8: Tabulka č. 5: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Příloha 9: Tabulka č. 6: Práce s dýmákem, manipulace s podložkou

Příloha 10: Soustava kódů

Příloha 11: Scénář rozhovoru zkoumaných dětí

Příloha 12: Tabulka odpovědí z vedených rozhovorů

Příloha 13: Ukázka z vedených rozhovorů

Přílohy

Příloha 1: Medonosné byliny a dřeviny

Název byliny	Latinský název	Doba květu
Brutnák lékařský	<i>Borago officinalis</i>	květen až září
Vřes obecný	<i>Calluna vulgaris</i>	červen až září
Pcháč	<i>Cirsium</i>	červen až září
Brukev řepka	<i>Brassica napus</i>	duben až květen
Levandule lékařská	<i>Lavandula angustifolia</i>	červenec až srpen
Břečťan popínavý	<i>Hedera helix</i>	září až říjen
Pampeliška lékařská	<i>Taraxacum officinale</i>	březen až listopad
Tolice vojtěška	<i>Medicago sativa</i>	květen až září
Ostružiník	<i>Rubus</i>	květen až srpen
Vičenec setý	<i>Onobrychis sativa</i>	květen až červenec
Tymián obecný	<i>Thymus vulgaris</i>	květen až říjen
Slunečnice	<i>Helianthus</i>	červenec až srpen

Název dřeviny	Latinský název	Doba květu
Hloh	<i>Crataegus</i>	duben až květen
Hlodáš	<i>Ulex</i>	duben až květen
Zimostráz vřdyzelený	<i>Buxus sempervirens</i>	březen až duben
Dub	<i>Quercus</i>	duben až květen
Kaštanovník obecný	<i>Castanea vulgaris</i>	červen až červenec
Javor	<i>Acer</i>	duben až květen
Cesmína ostrolistá	<i>Ilex aquifoliaceae</i>	květen až červen
Trnovník akát	<i>Robinia pseudoacacia</i>	květen až červen
Vrba bílá	<i>Salix alba</i>	duben až květen
Bez černý	<i>Sambucus nigra</i>	červen
Lípa srdčitá	<i>Tilia cordata</i>	červen až červenec

Příloha 2: Barvy květů během jednotlivých ročních období

Jaro

Název byliny nebo dřeviny	Barva květů	Barva medu
Trnovník akát	bílá	průzračná
Hloh	bílá	jantarová
Brukev řepka	žlutá	Bílá
Jabloň	bílá	světle žlutá
Tolice vojtěška	purpurová	světle žlutá
Pampeliška lékařská	žlutá	Žlutá
Trnka obecná	bílá	světle žlutá
Třešeň ptačí	bílá	světle žlutá

Léto

Název byliny nebo dřeviny	Barva květů	Barva medu
Maliník	bílá	světle hnědá
Lípa srdčitá	žlutá	běložlutá
Tolice vojtěška	purpurová	světle žlutá
Pampeliška lékařská	žlutá	Žlutá
Svazenka vratičolistá	modrofialová	světle hnědá
Jetel	bílá	světle hnědá
Slunečnice	žlutá	Žlutá
Ostružiník	růžová	Bílá

Podzim

Název byliny nebo dřeviny	Barva květů	Barva medu
Vřes obecný	červená	červenohnědá
Břečťan popínavý	zelenožlutá	světlá
Ostružiník	růžová	Bílá
Hořčice	žlutá	světle žlutá

Zima

Název byliny nebo dřeviny	Barva květů	Barva medu
Vřes obecný	červená	červenohnědá

(Zdroj: Gustin, 2010)

Příloha 3: Základní hygienická pravidla

1. Koupíš-li včelí dílo, dezinfikuj je 4 % roztokem formalínu dříve, než je dáš včelám do úlu.
2. Při stěhování včelstev předlož včelařské organizaci úřední potvrzení o zdravotním stavu včelstev.
3. Po prohlídce včelstva vyžehli nad kahanem kovové náčiní, s kterým jsi pracoval. Potom teprve proved' prohlídku dalšího včelstva.
4. Odebírej pečlivě vzorky včel na vyšetření a předávej je na veterinární vyšetření.
5. Neusazuj cizí roje ve svém včelíně.
6. Nepoužívej mezistěny z nemocných nebo uhynulých včelstev.
7. Neprodávej vosk od včelstev nemocných morem nebo hnilobou plodu ostatním včelařům.
8. Nahlas každý podezřelý případ onemocnění.
9. Pamatuj, že zavíječ voskový a kožojed obecný roznášejí zárodky nakažlivých nemocí.
10. Nekočuj s nemocnými včelstvy do zdravých oblastí.
11. Po období pěti let přelož každé včelstvo do vydezinfikovaného úlu.
12. Zhotov včelám vhodné napajedlo a pravidelně pečuj o jeho čistotu.
13. Odstraňuj opuštěné úly ze zahrad, jsou semeništěm včelích nemocí.
14. Sleduj provádění postřiků proti chorobám a škůdcům.

(Zdroj: Pinc,1977)

Příloha 4: Tabulka č. 1: Práce s dýmákem a rámky

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od úlu	Manipulace s rámký	Oblečení
Jana	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
František	ano	ano	ne	ne	0,2 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, krátké kalhoty
Josef	ne	---	---	---	---	---	---
Jiří	ano	ano	ano	ano	5 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jan	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Jaroslav	ano	ano	ano	ne	0,2 m	ne	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Vojtěch	ano	ano	ano	ne	0,2 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Martin	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, krátké kalhoty
Zdeněk	ne	---	---	---	---	---	---
Miroslav	ne	---	---	---	---	---	---

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 5: Tabulka č. 2: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od úlu	Manipulace s léčivem	Oblečení
Jana	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, krátké kalhoty
František	ano	ano	ano	ne	0 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	ano	ano	ne	0 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jiří	ano	ano	ano	ano	3 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jan	ne	---	---	---	---	---	---
Jaroslav	ano	ano	ano	ne	0 m	ne	Včelařský klobouk, krátký rukáv, krátké kalhoty
Vojtěch	ano	ano	ano	ne	0 m	ne	Včelařský klobouk, krátký rukáv, krátké kalhoty
Martin	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Zdeněk	ano	ano	ano	ne	0 m	ne	Včelařská kombinéza
Miroslav	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 6: Tabulka č. 3: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od česna	Manipulace s léčivem	Oblečení
Jana	ano	ano	ano	ano	2 m	ano	Včelařská kombinéza
František	ano	ano	ano	ne	3 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	ano	ano	ne	3 m	ano	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jiří	ne	---	---	---	---	---	---
Jan	ne	---	---	---	---	---	---
Jaroslav	ano	ano	ano	ne	2 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Vojtěch	ano	ano	ano	ne	2 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Martin	ano	ano	ano	ano	2 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty
Zdeněk	ano	ano	ano	ne	3 m	ne	Včelařská kombinéza
Miroslav	ano	ano	ano	ano	2 m	ano	Včelařský klobouk, krátký rukáv, dlouhé kalhoty

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 7: Tabulka č. 4: Práce s dýmákem a manipulace s nástavky

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od úlu	Manipulace s nástavky	Oblečení
Jana	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařská kombinéza
František	ano	ano	ano	ne	1 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	ano	ano	ne	1 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jiří	ano	ano	ano	ano	5 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jan	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jaroslav	ano	ano	ano	ne	0,2 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Vojtěch	ano	ano	ano	ne	0,2 m	ne	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv dlouhé kalhoty
Martin	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Zdeněk	ano	ano	ano	ne	1 m	ne	Včelařská kombinéza
Miroslav	ano	ano	ano	ano	0 m	ano	Včelařský klobouk, dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 8: Tabulka č. 5: Práce s dýmákem, manipulace s léčivem

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od úlu	Manipulace s léčivem	Oblečení
Jana	ano	---	---	---	0 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
František	ano	---	---	---	0 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	---	---	---	0 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jiří	ano	---	---	---	4 m	ne	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jan	ne	---	---	---	---	---	---
Jaroslav	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Vojtěch	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Martin	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Zdeněk	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Miroslav	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 9: Tabulka č. 6: Práce s dýmákem, manipulace s podložkou

Jméno	Přítomnost na kroužku	Příprava dýmáku	Manipulace s dýmákem	Uhašení dýmáku	Vzdálenost od úlu	Čištění podložky	Oblečení
Jana	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
František	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Josef	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Jan	ne	---	---	---	---	---	---
Jaroslav	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Vojtěch	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Martin	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Zdeněk	ano	---	---	---	0 m	ano	Dlouhý rukáv, dlouhé kalhoty
Miroslav	ne	---	---	---	---	---	---

(Zdroj: vlastní zpracování)

Příloha 10: Scénář rozhovoru zkoumaných dětí

Téma vstupní očekávání

1. Proč sis vybral včelařský kroužek?
2. Jaké jsou tvoje očekávání od včelařského kroužku?
3. Měl/a jsi nějaké obavy spojené s včelařským kroužkem?

Téma reflektované strategie

4. Jak hodnotíš svoji zkušenosti se včelami?
5. Co se ti na včelařském kroužku zatím nejvíc líbilo?
6. Proč jsi začal/a chodit znovu do včelařského kroužku?
7. Co ti nevyhovuje na včelařském kroužku za tu dobu, co ho navštěvuješ?

Téma proměny vztahu ke včelám

8. Jak hodnotíš přírodu v rámci včelařského kroužku?
9. Co jsi se zatím na včelařského kroužku naučil/a?
10. Dám ti takový test, nastav takhle ruku a na ruku ti přistane včela, co uděláš?

(Zdroj: vlastní výzkum)

Příloha 11: Soustava kódů

Vstupní očekávání

kategorie

- Rodinné zázemí
- Vstup do nového prostředí
- Nepřekonané obavy
- Práce se včelami

Reflektované strategie

kategorie

- Vnitřní motivace
- Výroba vlastního úlu
- Zpětná reakce
- Stáčení medu

Proměny vztahu

kategorie

- Děti v přírodě
- Chování ke včelám
- Interakce se včelami

(Zdroj: vlastní výzkum)

Příloha 12: Tabulka odpovědí z vedených rozhovorů

	Otázka: Nastav takhle ruku a na ruku ti přivstane včela, co uděláš?
Jana	<i>„no nechám si jí tam, dokud neodletí nebo jí jako takhle sundám a dám na nějaký květ“</i>
František	<i>„nesmím se hejbat, aby mě jako nepíchla, nesmím utíkat, taky né“</i>
Josef	<i>„nebudu se hejbat, určitě se nebudu hejbat a nevím“</i>
Jiří	<i>„tak počkám vona, buď kdyby odletěla, tak jako jí nechám tak normálně odletět, to se poznává většinou tak, že začne zadečkem nahoru a dolů a kdyby neodletěla, tak se jí budu snažit nějak jakoby trošku odehnat, když třeba trošku pohnu s tou rukou, ale jen malinko, aby ona to nějak moc nezareagovala, aby nechtěla se bránit, tak zkusím trošičku nějak odehnat a když ani to nepomůže, tak prostě budu čekat a nebudu jí nijak zaplácávat nebo něco takovýho, protože to by mi dala žihadlo automaticky“</i>
Jan	<i>„nechám jí odletět“</i>
Jaroslav	<i>„pomalu jí takhle sundám, přejeďu po ní rukou a sundám“</i>
Vojtěch	<i>„nic nebudu dělat, dokud včela neodletí“</i>
Martin	<i>„takhle se trochu pohnu, jakoby a protože se leknu, ale nebudu jakoby nějak, podle toho co by to bylo, kdyby to byl trubec, tak klidně ho můžu odehnat a kdyby to byla včela, tak bych udělal, rychle bych jí odsunul takhle pryč“</i>
Zdeněk	<i>„položím jí takhle na zem a nechám jí odletět a nechám jí takhle v klidu“</i>
Miroslav	<i>„já si jí tam na čas nechám, ono je to příjemný, jak mě, tak šimrá a ona za chvíli odletí, anebo takhle zatřepu a ona odletí“</i>

(Zdroj: vlastní výzkum)

Příloha 13: Ukázka z vedených rozhovorů

Jana#00:00:00-0#

I Ahoj, proč jsi si vybrala kroužek včelařství #00:00:04-4#

B protože děda jako včelařil, tak jsem jako chtěla se o to zajímat a nikdo jinej by to asi po něm nepodědil, a babička, ta spíše se stará až o med a jeho uskladnění a spotřebu #00:00:15-6#

I a jaký jsou tvoje očekávání od včelařského kroužku #00:00:19-1#

B no že se naučím v tom pracovat a že se nebudu jako bát do těch včel jít #00:00:25-9#

I jak hodnotíš svoji zkušenost se včelami #00:00:28-7#

B no jako dobře, byla jsem na soutěži na Zlaté včele a byla jsem čtvrtá a tak #00:00:37-5#

I to je krásný výsledek a jak hodnotíš přírodu v rámci kroužku #00:00:42-9#

B no prospívá to tý přírodě takže, to opylujou a kdyby nebylo včel, tak ty květy nejsou #00:00:55-3#

I měla jsi nějaké obavy spojené s tím kroužkem #00:00:57-2#

B no že prostě, když mi daj to žihadlo, že prostě mi nateče noha nebo něco takovýho nebo což se často nestává, že mi dají žihadlo #00:01:09-4#

I co se ti na kroužku zatím nejvíc líbilo #00:01:12-4#

B no asi když jsme šli k těm včelám, pracovali jsme, třeba vytáčení medu, to je nejlepší #00:01:20-6#

I z jakého důvodu #00:01:23-0#

B no prostě to je taková sladká odměna, no za celou tu péči #00:01:29-9#

I a co jsi se zatím na kroužku naučila #00:01:33-2#

B no jakoby skoro všechno se naučila, ale nepamatuju si to, tak je dobrý, že se to furt opakuje, jako, že každý rok je stejnej #00:01:42-7#

I a můžeš vypíchnout jednu konkrétní věc, kterou jsi se naučila #00:01:46-4#

B třeba, to vytáčení medu nebo nevím síření #00:01:56-7#

I super, je na kroužku, co ti nevyhovovalo za tu dobu #00:02:02-9#

B asi není #00:02:05-3#

I není, tak se tě ještě zeptám, proč jsi začala chodit znovu do kroužku, protože už chodíš nějakým dalším rokem, takže bych potřeboval vědět, proč chodíš znova #00:02:14-3#

B no, protože mě to tady baví a chci si to jako připomínat ty věci abych to nezapomněla #00:02:21-9#

I a já ti dám takový test nastav takhle ruku a na ruku ti přivstane včela, co uděláš? #00:02:28-7#

B no nechám si ji tam, dokud neodletí nebo jí jako takhle sundám a dám na nějaký květ #00:02:39-3#

I to mi stačilo a já ti moc děkuju, a ještě chvíličku já si napíšu tvoje jméno #00:02:43-6#

Martin #00:00:00-0#

I Ahoj, proč jsi si vybral kroužek včelařství #00:00:03-9#

B protože mě to jakoby se mi to líbilo, že jsem to viděl u toho Domu dětí nebo né u toho Bělišťe a prostě že jsem si chtěl nějaký kroužek vybrat, že jsem žádněj neměl #00:00:22-5#

I jaký jsi měl očekávání od včelařského kroužku #00:00:23-6#

B no prostě, že se budeme učit to o těch včelách a že prostě budeme chodit s tím náčiním ven a budeme tam něco dělat s těma včelama #00:00:45-1#

I jak zatím hodnotíš své zkušenosti s včelami #00:00:46-1#

B minule jsem byl na tý Zlatý včele devatenáctej #00:00:56-0#

I a máš dobré zkušenosti se včelami #00:01:02-5#

B mám nějaký papíry, na které si všechno zapisuji a potom to ukazuju doma tátovi a povídáme si o tom #00:01:08-5#

I né, to jsem nemyslel, myslel jsem tu konkrétní práci s těma včelami #00:01:12-0#

B jó #00:01:18-8#

I a jak hodnotíš přírodu v rámci kroužku, koukáš se na ní jinak nebo #00:01:23-2#

B stejně jako dřív, já docela dobře umím poznávat ty kytky, ty stromy a tak, takže jsem se naučil poznávat přírodu podle toho, které květiny a stromy včely obletují, vím už které kytky kvetou na jaře a které v létě #00:01:41-9#

I měl jsi nějaké obavy spojené s kroužkem, než jsi sem nastoupil #00:01:44-6#

B né #00:01:43-3#

I a co se ti zatím nejvíc líbilo na kroužku #00:01:48-2#

B že tady mám kamaráda z vesnice a že jsme se toho hodně naučili #00:01:57-0#

I a můžeš vypíchnout konkrétní věc, která se ti tady líbí #00:02:02-9#

B třeba to drátkování #00:02:05-7#

I drátkování a co jsi se zatím naučil na kroužku #00:02:08-3#

B třeba to drátkování, udělal jsem si už svůj úl, už pracuju s těma včelama, jakoby se cítím trochu jako budoucí včelař #00:02:26-1#

I dobře a co ti na kroužku nevyhovuje #00:02:26-1#

B nic #00:02:33-7#

I takže všechno v pořádku #00:02:33-7#

B jó, #00:02:36-6#

I dobře, tak proč jsi se znova přihlásil do kroužku #00:02:40-4#

B protože jsem se toho ještě víc chtěl naučit a mám tady spoustu kamarádů #00:02:44-5#

I tak já mám pro tebe takový test, natáhni takhle ruku, na ruku ti přivstane včela, co uděláš #00:02:58-4#

B takhle se trochu pohnu, jakoby a protože se leknu, ale nebudu jakoby nějak, podle toho co by to bylo, kdyby to byl trubec, tak klidně ho můžu odendat, a kdyby to byla včela, tak bych udělal, rychle bych jí odsunul takhle pryč #00:03:23-4#

I takže, bys jí rychle odsunul, nebo jsi říkal, že bys kejval s rukou #00:03:28-6#

B jako jenom malinko #00:03:36-2#

I tak jo, já ti moc děkuju